

Πειραιϊκό Ορόσημο

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ 76

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2021

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ
ΤΕΛΟΣ
Για το Γραφείο
ΠΕΙΡΑΙΑ
Αριθμός Αδείας
1483

Επιστροφές Αλκιβιάδου 229
185 36 Πειραιάς

3 Γνώμη

Προστασία, διάσωση και ανάδειξη των πολιτιστικών τοπίων

Του Γιάννη Πολυχρονόπουλου Προέδρου του Συλλόγου

"Φίλοι του Αρχαιολογικού Μουσείου και Αρχαιολογικών Χώρων - Μνημείων Πειραιά"

4 Αρχαιογνωστικά

Το τέλος του Μεσαίωνα και η αυγή του σύγχρονου ανθρώπου

Του Γιώργου Σταϊνχάουερ, Αρχαιολόγου - τ. Εφόρου Αρχαιοτήτων

10 Ιστορικά

Ο θάνατος του Γεωργίου Καραϊσκάκη και η μάχη του Αναλάτου

Του Κωνσταντίνου Σ. Γιαννακού, Δρα Πολιτικού Μηχανικού, Fellow ASCE,

Γεν. Γραμματ. Εταιρείας Διερεύνησης Αρχαιο-Ελληνικής και Βυζαντινής Τεχνολογίας/ΕΔΑΒΥΤ

Μέλος της Ένωσης Ευρωπαίων Αρχαιολόγων (Ε.Α.Α.), της Εταιρείας Αιγαιακής Προϊστορίας "ΑΙΓΕΥΣ"

14 Ιστορικά

Ψυττάλεια 1930. Γιορτάζοντας την "Εκατονταετηρίδα της Ελληνικής Παλιγγενεσίας"

Του Γιάννη Χαιρετάκη, Δρα Αρχαιολόγου

16 Αρχαιολογικό Πανόραμα από την Ελλάδα και τον κόσμο

Επιμέλεια Κωστή Μανωλάκη

18 Ματιές στην Πειραιϊκή Ιστορία

Το ταξίδι του Εβλιγιά Τσελεμπί στον Πειραιά

Του Δημήτρη Κρασονικολάκη, Δημοσιογράφου - Συλλέκτη. Ανεξάρτητου ερευνητή πειραιϊκής ιστορίας και λογοτεχνίας

22 Μουσειολογικά

Διεθνής Ημέρα Μουσείων

Η Πρόεδρος του Ελληνικού τμήματος του ICOM, Τέτη Χατζηνικολάου, μιλάει στο ελς

24 Εν τέλει...

ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ

Τριμηνιαία Έκδοση του Συλλόγου "ΦΙΛΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ - ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΠΕΙΡΑΙΑ"

Αλκιβιάδου 229, 185 36 Πειραιάς - Τηλ. & Φαξ 210-42.88.017 - E-mail: museum.peiraia@gmail.com

ΚΩΔ. ΕΝΤΥΠΟΥ 035702 • Τεύχος 76 • Ιούλιος - Αύγουστος - Σεπτέμβριος 2021

ΕΚΔΟΤΗΣ:

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ

Δερβενακίων 24, 185 45 Πειραιάς,
Τηλ.: 210-4060000

Το περιοδικό κυκλοφορεί εκτός εμπορίου.

Διανέμεται δωρεάν.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΥΛΗΣ:

ΚΩΣΤΗΣ ΜΑΝΩΛΑΚΗΣ

Πύλης 75-79, 185 33 Πειραιάς
Τηλ.: 210-4121935

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΓΑΡΔΑ

ΚΩΣΤΗΣ ΜΑΝΩΛΑΚΗΣ

ΓΕΡ.-ΝΙΚ. ΜΠΟΥΓΑΣ

ΣΗΜΕΙΑ ΔΙΑΘΕΣΗΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ "ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ"

- Δημαρχείο Πειραιά: Πλ. Κοραή 1
- Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά: Χαρ. Τρικούπη 31
Βιβλιοπωλεία:
- BALABANIS: Καραολή & Δημητρίου 43, Πειραιάς
- ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ Ν. & ΣΙΑ Ο.Ε.:
Καραϊσκού 157, Πειραιάς και Φίλωνος 35, Πειραιάς
- ΤΣΙΟΥΣΤΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ & ΟΥΡΑΝΙΑ Ο.Ε.:
Κολοκοτρώνη 100, Πειραιάς
- ΧΑΡΤΟΠΟΛΙΣ: Καραολή και Δημητρίου 32, Πειραιάς

Τα ενυπόγραφα άρθρα δεν εκφράζουν υποχρεωτικά
τις απόψεις του Διοικητικού Συμβουλίου του Συλλόγου

ΑΤΕΛΙΕ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ:

ΓΕΩΡΓΙΑ & ΜΑΡΙΑ-ΕΛΕΝΗ ΜΟΥΡΟΥΣΙΑ Ο.Ε.

Κολοκοτρώνη 144, 185 36 Πειραιάς
Τηλ.: 210 41 82 591, 210 45 37 521
E-mail: mourousias1@yahoo.gr

Φωτογραφία εξωφύλλου: Ο Ερμής του Πραξιτέλη 340 π.Χ. . Αρχαιολογικό Μουσείο Ολυμπίας

Προστασία, διάσωση και ανάδειξη των πολιτιστικών τοπίων

Του Γιάννη Πολυχρονόπουλου

Προέδρου του Συλλόγου "Φίλοι του Αρχαιολογικού Μουσείου και Αρχαιολογικών Χώρων - Μνημείων Πειραιά"

Οι πρόσφατες πυρκαγιές, αλλά και παλαιότερες όπως το 2007, έχουν φέρει στην επιφάνεια με ένταση τα τελευταία χρόνια την προστασία και διάσωση των πολιτιστικών τοπίων. Για άλλη μία φορά κινδύνεψε από τις καταστρεπτικές φλόγες ο αρχαιολογικός χώρος της Αρχαίας Ολυμπίας. Δεν είναι όμως μόνο οι φωτιές που απειλούν τέτοιους χώρους είναι και η αλλοίωση και η φθορά που οφείλεται σε άλλες φυσικές και ανθρωπογενείς αιτίες.

Σύμφωνα με την UNESCO πολιτιστικά τοπία είναι οι γεωγραφικές περιοχές, οι οποίες αντιπροσωπεύουν το συνδυασμένο έργο φύσης και ανθρώπου. Απεικονίζουν την εξέλιξη της ανθρωπίνης κοινωνίας κατά την πάροδο του χρόνου υπό την επίδραση των φυσικών περιορισμών και τη δυνατότητα που παρουσιάζει το φυσικό τους περιβάλλον, αλλά και διαδοχικών οικονομικών και πολιτιστικών δυνάμεων. Το ίδιο και το Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Τόπων (ICOMOS) στη διακήρυξη για τα Τοπία Κληρονομιάς εστιάζει στα πολιτιστικά τοπία με όρους αλληλεπίδρασης ανθρώπων και φύσης κατά την πάροδο του χρόνου. Επομένως τα πολιτιστικά τοπία υφίστανται αλλαγές στο βαθμό που ο πολιτισμός, το κλίμα και ο φυσικός περίγυρος αλλάζουν. Ο χαρακτήρας του τοπίου αντανακλά τις αξίες των ανθρώπων που το διαμόρφωσαν. Ουσιαστικά τα πολιτιστικά τοπία είναι ζωντανά τοπία και όχι μουσειακά αντικείμενα.

Το πολιτιστικό τοπίο είναι μία έννοια που μας διευκολύνει να δούμε τα πράγματα σε ένα χώρο σε βάθος χρόνου. Η ιστορία δεν είναι απομονωμένη από τη γεωγραφία, ούτε η τέχνη από τον χώρο που δημιουργήθηκε, όπως και συνολικά τα ανθρώπινα έργα από το φυσικό περιβάλλον. Η ολιστική προσέγγιση αυτών των χώρων επιβάλλει να μη διαχωρίζουμε την πολιτιστική από τη φυσική κληρονομιά.

Τα θαύματα της αρχιτεκτονικής δέθηκαν με έναν απaráμιλλο τρόπο με το φυσικό περιβάλλον. Υπάρχει μια αρμονία και μια αισθητική ισορροπία ανάμεσά τους. Οι αρχαιολογικοί και πολιτιστικοί τόποι δεν μπορούν να κατανοηθούν και να ερευνηθούν χωρίς το φυσικό περι-

βάλλον μέσα στο οποίο γεννήθηκαν

Τα τελευταία 20 χρόνια έχει γίνει σημαντική πρόοδος στον τομέα των αντιλήψεων και στη χάραξη μιας νέας Ευρωπαϊκής πολιτικής που συνδέει το περιβάλλον με τον πολιτισμό. Έχει διαμορφωθεί ένα προγραμματικό πλαίσιο για την προστασία των οικοσυστημάτων το πρόγραμμα «NATURA 2000». Στην Ελλάδα έχουμε το προνόμιο να διαθέτουμε ένα ανυπέρβλητο φυσικό περιβάλλον με μία μοναδική ποικιλομορφία, αλλά και έναν πολιτισμό με μία υπέροχη αισθητική. Το σύνολο της επικράτειας με μία έννοια αποτελεί έναν απέραντο αρχαιολογικό χώρο και η σύνδεση φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος είναι μία εξόφθαλμη πραγματικότητα. Στο πρόγραμμα «NATURA 2000» έχει ενταχθεί το 30% της Ελληνικής γης. Πρόκειται για φυσικά και πολιτιστικά τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.

Η Παγκόσμια Επιτροπή Πολιτιστικής Κληρονομιάς διακρίνει τρεις κατηγορίες πολιτιστικών τοπίων:

- Ένα τοπίο σχεδιασμένο και σκόπιμα κατασκευασμένο από τον άνθρωπο.

- Ένα οργανικά εξελισσόμενο τοπίο το οποίο θα μπορεί να είναι τμήμα ή ερείπιο τοπίου, δηλαδή ένα τοπίο που έχει σταματήσει να αναπτύσσεται, αλλά τα χαρακτηριστικά του παραμένουν ευδιάκριτα ή ένα συνεχές τοπίο δηλαδή ένα τοπίο ενεργό στη σύγχρονη ζωή και σχετίζεται με τον παραδοσιακό τρόπο ζωής.

- Ένα συνειρμικό πολιτιστικό τοπίο, το οποίο μπορεί να εκτιμάται λόγω της θρησκευτικής ή άλλης πολιτιστικής σύνδεσης με το φυσικό περιβάλλον

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια πρέπει να δούμε και τα μνημεία παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Στην Ελλάδα έχουν ενταχθεί 18 μνημεία - αρχαία και νεότερα - και έχουν κατατεθεί φάκελοι για άλλα επτά μνημεία για ένταξη.

Το πολιτιστικό τοπίο δεν είναι μόνο στοιχείο του παρελθόντος και του παρόντος, αλλά και του μέλλοντος. Χρειάζεται μία αποτελεσματική πολιτική για τη συντήρηση, διαχείριση και βιώσιμη διατήρηση των πολιτιστικών τοπίων, απαιτείται εκπαίδευση και διαμόρφωση περιβαλλοντικής και πολιτιστικής κουλτούρας στις νεότερες γενιές, ώστε όχι μόνο να σέβονται τέτοιους χώρους, αλλά και να τους προστατεύουν και να τους αναδεικνύουν.

Η αειφορία και η βιώσιμη διατήρηση των πολιτιστικών τόπων απαιτούν την καλλιέργεια αισθητικής αγωγής στο πλατύ κοινό, την ισορροπημένη τουριστική ανάπτυξη, την έγκαιρη παρέμβαση των αρμοδίων κρατικών οργανισμών για να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα, όπως οι ανθρωπίνες δράσεις που αλλοιώνουν το περιβάλλον και τέλος η εξεύρεση πόρων για τη στοχευμένη συντήρηση όλου αυτού του ιστορικού πολιτιστικού και φυσικού πλούτου που διαθέτει η χώρα.

Το τέλος του Μεσαίωνα και η αυγή του σύγχρονου ανθρώπου

Του Γιώργου Σταϊνχάουερ,
Αρχαιολόγου, τ. Εφόρου Αρχαιοτήτων

Α. Η ΑΓΩΝΙΑ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΑ: Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 14ου ΑΙΩΝΑ

Η γέννηση του νέου δεν σημαίνει τον θάνατο του παλιού· συνήθειες ζωής, τρόποι σκέψης και αντίληψης του κόσμου βαθιά, από αιώνες, ριζωμένες στην ύπαρξη μας εξακολουθούν για πολύ να επιβιώνουν και να επηρεάζουν τον παρόν, να εμποδίζουν το νέο να αναπτυχθεί.

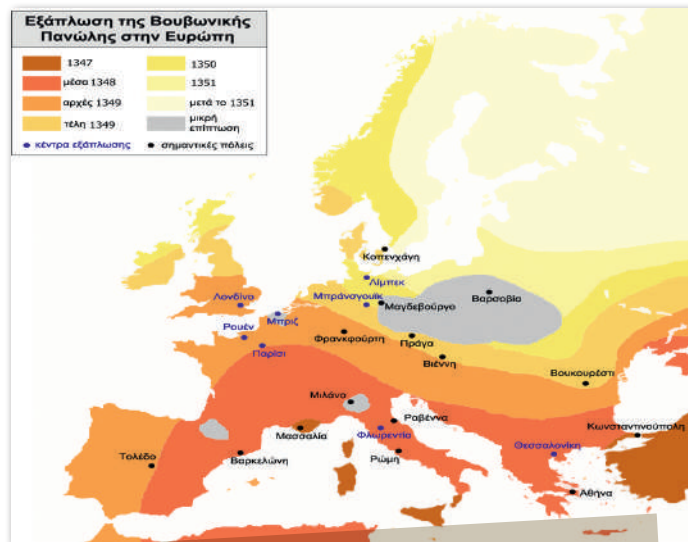
Εικ. 1 Η Ιωάννα της Λωραίνης εικόνα σε σύγχρονο χειρόγραφο

Είδαμε, πώς στο τέλος του 13ου και στις αρχές του 14ου οι κοινωνίες και τα πνεύματα φαίνονταν έτοιμα για μια νέα αρχή και το άνοιγμα σε μια νέα αντίληψη του κόσμου: νέες πόλεις έχουν δημιουργηθεί ανεξάρτητες από το φεουδαλικό σύστημα, και μια αστική τάξη με νέες αξίες και νέες αρχές έχουν αναπτυχθεί, στις οποίες η εργασία, το κέρδος και η ελευθερία στη διαχείριση των κοινών έχουν πρωτεύουσα θέση. Οι παλιές δομές η οικουμενική ιδέα που εκφράζανε η καθολική εκκλησία και η αυτοκρατορία, η φεουδαλική τάξη και τα ιπποτικά ιδανικά έχουν

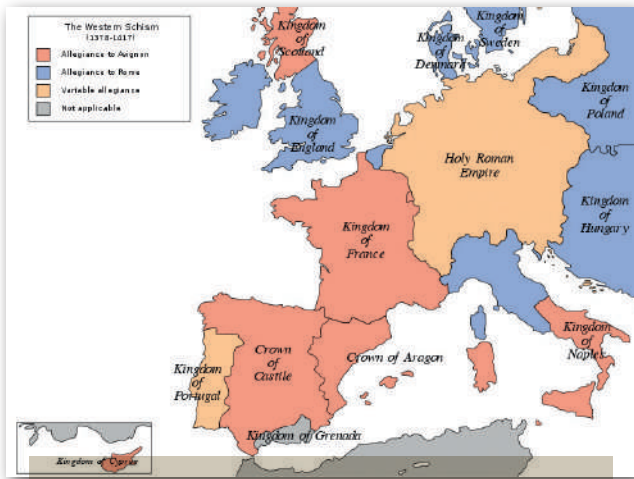
ωστόσο ακόμα στέρεες ρίζες στην κοινωνία, στο νου και την καρδιά των συγχρόνων. Ο 14ος αιώνας στη Δύση θα γνωρίσει με την επιστροφή της φεουδαρχίας, ένα μακρύ και οδυνηρό πιασγύρισμα. Αυτή η τελευταία αναλαμπή του Μεσαίωνα, από την οποία δεν λείπει εκείνη η φθινοπωρινή μαγεία, του fin de siècle, που γνωρίζουν όλα τα τέλη των πολιτισμών, θα έχει τη μορφή μιας γενικευμένης - πολιτικής, οικονομικής, κοινωνικής, πνευματικής, ηθικής ακόμα και υγειονομικής κρίσης - μιας κρίσης αγωνίας του παλαιού, μέσα στην οποία αναγνωρίζονται ήδη - στην αρχή του 15ου αιώνα τα σημάδια της γέννησης της νέας εποχής.

Η πολιτική κρίση. Το τέλος του Μεσαίωνα είναι το τέλος της ιδέας της οικουμενικότητας. Οι δυνάμεις που έως τότε την εκπροσωπούσαν, ο Πάπας, διάδοχος του Αγ Πέτρου και ο αυτοκράτορας κληρονόμος της μυθικής ρωμαϊκής και της γερμανικής παράδοσης των λαών της Δύσης, περνούν σε δεύτερη μοίρα. Την εκλογή στο αυτοκρατορικό αξίωμα και την πραγματική εξουσία θα μονοπωλήσει έως τον 19ο αι. - η οικογένεια των Αψβούργων, οι οποίοι κατά το πρότυπο των βασιλιάδων της Γαλλίας του 12ου αι. θα πετύχουν επεκτείνοντας με γάμους, κληρονομίες και πολέμους το οικογενειακό φέουδο τους στην Αυστρία να δημιουργήσουν τον ισχυρό εδαφικό πυρήνα ενός πολυεθνικού κράτους, η σταδιακή διάλυση του οποίου θα σημαδέψει ολόκληρη τη νεώτερη ιστορία της Ευρώπης.

Πιο άμεσα στη ρίζα της κρίσης του 14ου αι. μας οδηγούν οι εξελίξεις στη Γαλλία και την Αγγλία. Αποτελεί ειρωνεία της ιστορίας ότι οι δύο μοναρχίες που φαινόταν να έχουν ξεπεράσει οριστικά το φεουδαλικό παρελθόν, θα εμπλακούν σε ένα εκατοντάχρονο (1339- 1360 και 1369- 1453) καθαρά φεουδαλικού τύπου, τόσο ως προς τις αφορμές όσο και τον τρόπο διεξαγωγής του, πόλεμο. Τα δεινά του εξωτερικού πολέμου θα επιδεινώσουν οι μακρόχρονες εμφύλιες συγκρούσεις των μεγάλων φεουδαρχών:

Εικ. 2 Ο χάρτης της εξάπλωσης της πανώλης στην Ευρώπη

Εικ. 3 Ο χάρτης της Ευρώπης την περίοδο του Μεγάλου Σχίσματος

στην Αγγλία ο πόλεμος των δυο Ρόδων ανάμεσα στους οίκους York και Lancaster (1455- 1485), που όμως μας χάρισε ανεκτίμητεςσαιξπηρικές ιστορικές τραγωδίες· στη Γαλλία η σύγκρουση μέσα στον ίδιο τον βασιλικό οίκο που κινδύνευσε να διαλύσει τη χώρα, της έδωσε ωστόσο μια αγία (**εικ.1**), και στη σύγχρονη Ευρώπη ένα νέο, το τελευταίο και το πιο λαμπρό, αν και εφήμερο (1363-1477), φεουδαρχικό κράτος, το δουκάτο της Βουργουνδίας.

Μια τεράστια κοινωνική, ιδεολογική και υγειονομική κρίση κάνει ακόμα πιο ζοφερή την εικόνα αυτού του τέλους του μεσαιωνικού κόσμου.

Στο επίκεντρο της βρίσκεται εδώ η κρίση της οικουμενικής αρχής της καθολικής εκκλησίας. Οι αιτίες είναι πολλές: είναι οι ανεδαφικές φιλοδοξίες του Πάπα (βλ. τη βούλα Unam sanctam (=Μιαν Αγίαν) του 1302) από τη μια για την επιβολή της απόλυτης πνευματικής και πολιτικής εξουσίας του στα εθνικά κράτη, που μόλις αρχίζουν να διαμορφώνονται στη δυτική Ευρώπη και από την άλλη για τη δημιουργία με κάθε μέσο ενός δικού του παπικού κοσμικού κράτους στην κεντρική Ιταλία· είναι επίσης οι όλο και πιο πιεστικές οικονομικές απαιτήσεις απέναντι στα ανεξάρτητα κράτη με τη μορφή της φορολόγησης και της ιδιοποίησης των εκκλησιαστικών εσόδων και των περιουσιών επισκοπών, αββαείων κλπ., δείγματα μιας κάθε άλλο παρά χριστιανικής φιλαργυρίας, που θα κορυφωθεί με την αδιάντροπη εκμετάλλευση των πιστών με το εύρημα των συγχωροχαρτιών. Η κατάληξη όλων αυτών θα είναι η εσωτερική αμφισβήτηση (παράδειγμα το σχίσμα των πτωχών του Θεού Φραγκισκανών 1317) και η διεθνής ταπείνωση με την πολιτική υποταγή στο γαλλικό στέμμα (μεταφορά της Αγ Εδρας στο Avignon 1309- 1377· τέλος το πρωτοφανές σε διάρκεια εσωτερικό σχίσμα που θα ακολουθήσει (1379 – 1417) (**εικ.2**). Συνέπεια τους, η αμφισβήτηση του κύρους του πάπα και το κίνημα για τη μεταβίβαση της εξουσίας του στις συνόδους (σύνοδοι Πίζας 1407- 1414, Κωνσταντίας 1414-18, Βασιλείας 1431-46), αλλά και μια χωρίς προηγούμενο σύγχυση στους πιστούς, οι οποίοι μπροστά στο θέαμα δύο - κάποια στιγμή τριών - αλληλοϋβριζόμενων και αλληλοαφορίζόμενων παπών, έβλεπαν πλέον εξαιρετικά προβληματικό το δρόμο για τον παράδεισο.

Όλο και πιο δυνατή, κάτω από αυτές τις συνθήκες, γίνεται η φωνή για τη μεταρρύθμιση της εκκλησίας, και για την επιστροφή στις παλαιές αρχές και τις βασικές αξίες του Χριστιανισμού, τα Ευαγγέλια και την πίστη στον Ιησού Χριστό (Wyclif, Hus). Το αίτημα θα συνοδευτεί και θα συνδεθεί -παρέχοντας τους το ιδεολογικό τους υπόβαθρο - με τις γενικευμένες σύγχρονες εξεγέρσεις των εξαθλιωμένων

κάτω από τους πολέμους και τις αλλαγμένες κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες αγροτών (Jacquerie 1358 στη Γαλλία, Wat Tiller 1381 και κίνημα των Lollards του Wycliff 1403 στην Αγγλία), των εκτός των συντεχνιών φτωχών εργατών στις πόλεις (Φλωρεντία 1378-1382), αλλά και ολόκληρων εθνοτήτων, όπως η προηγμένη Βοημία, κέντρο της θρησκευτικής μεταρρύθμισης του Hus και πρώτο θύμα της ανερχόμενης δυναστείας των Αψβούργων. Οι Ουσσιτικοί πόλεμοι (1419- 1448). θα μπορούσαν, έτσι, να θεωρηθούν ως οι πρώτοι εθνικοί πόλεμοι, αλλά και ως οι πρόδρομοι των πολέμων της Μεταρρύθμισης, όπως ο Hus ήταν ο πρόδρομος του Λουθήρου. Μέσα σε αυτό το κλίμα της γενικευμένης κρίσης των οικουμενικών αρχών, της μοναρχίας, της θρησκείας, υψώνονται και οι πρώτες φωνές αμφισβήτησης της κοινωνικής τάξης. Ο αγρότης θα αναρωτηθεί: when Adam delfed and Eve span, where was then the gentleman? (=όταν ο Αδάμ έσκαβε και η Εύα ύφαινε, πού ήταν τότε ο ευγενής);-το ίδιο και ο οικονομικά ισχυρός, κοινωνικά και πολιτικά όμως ανύπαρκτος αστός, που με τα πρώτα στη μακρά σειρά των μεγάλων αστικών κινήματων, θα διεκδικήσει την εξουσία στις πόλεις (Cola di Rienzo στη Ρώμη 1347, Etienne Marcel στο Παρίσι 1358, Philipp von Artevelde στη

Εικ. 4 Ο Αγ Γεώργιος και ο δράκος, Paolo Uccello περί το 1430

Φλάνδρα 1378). Την γενική κρίση θα συμπληρώσει, ως φυσική συνέπεια της σύγχρονης ραγδαίας και απρογραμμάτιστης αύξησης των πόλεων, το ξέσπασμα και η τεράστια εξάπλωση της Μεγάλης Πανούκλας (του Μαύρου Θανάτου) που ξεκινώντας από τα λιμάνια της ανατολικής Μεσογείου θα αφανίσει από το 1347 στο 1354 ένα μεγάλο μέρος (στη Μασσαλία η θνησιμότητα έφθασε το 60%) του πληθυσμού της Ευρώπης. (**εικ. 3**)

Β. ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Δεν υπάρχει πιο ενδιαφέρον, θα λέγαμε πιο συναρπαστικό αντικείμενο για τον ιστορικό από το τέλος ενός πολιτισμού. Εξωτερικά γεγονότα, όπως η μογγολική εισβολή στην Ανατολή και το ξύπνημα των εθνών των Σλάβων από την Πολωνία και τη Ρωσία έως τη Σερβία, η εξάπλωση των Οθωμανών στη Μ. Ασία και τα Βαλκάνια, που θα φέρει το τέλος της ελληνικής αυτοκρατορίας, μπορεί σε κάποιο βαθμό να συνέβαλαν, ενισχύοντας τις δύσκολες εσωτερικές συνθήκες στην εκδήλωση και την πορεία της κρίσης του 14ου αι., αλλά δεν υπήρξαν οι πρωταρχικές αιτίες της. Οι τελευταίες αυτές βρίσκονται, όπως κατά κανόνα συμβαίνει στην ίδια την Ευρώπη. Η κρηκτική ανάπτυξη, που όπως είδαμε στα προηγούμενα τεύχη γνώρισε η Ευρώπη τους τρεις περασμένους αιώνες σε όλους τους τομείς, όχι μόνο στα αστικά κέντρα,

Εικ. 5 Η οροφή του παρεκκλησίου του Hotel de Cluny, Παρίσι 15ος αι.

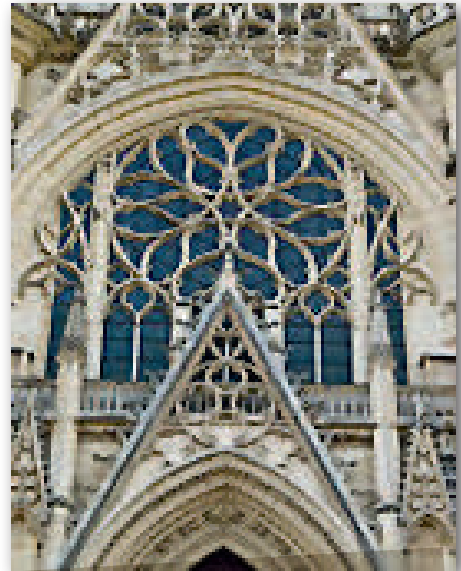
είναι φανερό ότι είχε ξεπεράσει τις δυνατότητες προσαρμογής των παλαιών δομών.

Η Ευρώπη εξακολουθεί να είναι - και θα είναι για πολύ ακόμη - μια αγροτική οικονομία. Η μεγάλη αύξηση ενός αγροτικού πληθυσμού σε συνδυασμό με την αλλαγή στον τρόπο παραγωγής έχει δημιουργήσει ένα δημογραφικό περίσσειμα, που δεν μπορεί πλέον να απορροφηθεί από τις πόλεις ή με μια προς ανατολάς αποικιακή επιθετική ή ειρηνική επέκταση (όπως οι σταυροφορίες και η γερμανική Drang nach Osten), την ίδια στιγμή που οι νέες οικονομικο-κοινωνικές δομές έχουν αφαιρέσει την όποια προστασία παρείχε στον αγρότη το παραδοσιακό φεουδαλικό ή στις πόλεις το συντηγνικό δίκαιο.

Την κρίση στη Δύση επιδεινώνει η μακρά επιθανάτια αγωνία -ξεκίνησε από τον 13ο αι. και θα λήξει μόνο με την κατάργησή του από την Γαλλική Επανάσταση- του φεουδαλικού καθεστώτος. Οι ευγενείς έχουν χάσει τον λειτουργικό-πολεμικό-ρόλο τους, διατηρούν όμως τα προνόμια μιας αποκλειστικής άρχουσας τάξης και την κατοχή της γης. Ωστόσο η συνδυασμένη μείωση -στο πλαίσιο της αναπτυσσόμενης καπιταλιστικής οικονομίας και κάτω από τις συνθήκες της γενικής κρίσης- της πραγματικής-οικονομικής βάσης (του αγροτικού εισοδήματος) αυτής της τάξης, και ο παράλληλος περιορισμός της πολιτικής-ισχύος της από την όλο και πιο επεμβατική κεντρική βασιλική εξουσία, η οποία τελικά θα βγει ενισχυμένη από τον Εκατονταετή πόλεμο, θα αυξήσουν τον παρασιτικό οικονομικό και κοινωνικά αρνητικό ρόλο της.

Από την άλλη πλευρά, έχουμε τη δημιουργία στις πόλεις μιας νέας δυναμικής αστικής, τάξης με οικονομική ισχύ βασισμένη στη βιοτεχνία και το εμπόριο, η οποία σε ένα μακρόχρονο αγώνα όχι μόνο θα διεκδικήσει, όπως είδαμε, την αυτονομία από τους τοπικούς άρχοντες, αλλά και θα θέσει τις βάσεις ενός νέου κώδικα αξιών, βασισμένο στο πρακτικό και ρεαλιστικό αστικό πνεύμα. Σ' αυτή την τάξη θα στηριχθούν όλο και περισσότερο οι προσπάθειες των μοναρχιών στη Γαλλία και την Αγγλία και των ελευθέρων πόλεων στην Ιταλία για τη δημιουργία μιας κρατικής οργάνωσης με την επιβολή κοινών αρχών και νόμων στο εσωτερικό και την διεκδίκηση της ανεξαρτησίας από την αυτοκρατορική και την παπική οικουμενική εξουσία.

Η μακρόχρονη -καταστροφική, συγχρόνως και δημιουργική- σύγκρουση σε όλα τα επίπεδα -πολιτικό, κοινωνικό και πνευματικό- παλαιού και νέου που χαρακτηρίζει τη μεταβατική αυτή εποχή, η γέννηση του νέου δυτικού ανθρώπου ο ρόλος που έπαιξε σ' αυτήν η -εκ νέου- ανακάλυψη της αρχαιότητας, βασικά των ελληνικών γραμμάτων, και η έκφρασή της στην τέχνη, θα είναι το αντικείμενο του σημερινού και των επομένων τευχών.

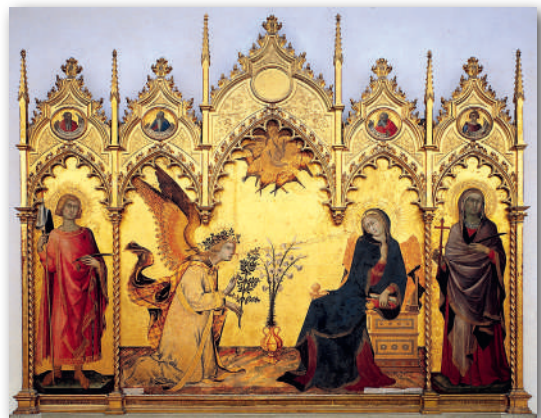

Εικ. 6 Λεπτομέρεια από την πρόσοψη της Ste Chapelle, Vincennes 1480

Γ. ΤΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΚΛΙΜΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΤΟΥ 14ου ΑΙ.

Ο κόσμος της ιπποσύνης. Τη γενική πνευματική ατμόσφαιρα στην Ευρώπη που περιγράψαμε αποδίδει αυτό που ονομάστηκε το «φθινόπωρο», του Μεσαίωνα. Λέγεται συνήθως ότι όσο βαθύτερη η απόγνωση και ο πόνος για το σήμερα, τόσο πιο έντονη η νοσταλγία για έναν ωραιότερο κόσμο. Η βαθιά μελαγχολία, που χαρακτηρίζει ποιητές και ιστορικούς του 15ο αι. (όπως ο Froissart) είναι περισσότερο παρά ποτέ χρωματισμένη από μια αίσθηση συντέλειας του κόσμου.

Για τον ακόμα μεσαιωνικό άνθρωπο δεν μπορούσε να υπάρξει ένας καλύτερος κόσμος από αυτόν που είχε φτιάξει ο Θεός· για τις ατέλειες του πραγματικού κόσμου φταίνε οι αμαρτίες των ανθρώπων. Δεν έχει συνεπώς κανένα νόημα η προσπάθεια για την οικοδόμηση ενός καλύτερου μέλλοντος. Τον αγρότη ενδιαφέρει η επιβίωση· τον φεουδάρχη η διατήρηση των προνομίων του. Τον βασιλιά της Γαλλίας ή το δούκα της Βουργουνδίας στο πλούσιο νομοθετικό έργο τους δεν ενδιαφέρει ή τουλάχιστον όχι άμεσα- η βελτίωση του δικαίου αλλά η λύση

Εικ. 7 Ο Ευαγγελισμός Simone Martini (1330-1340)

Εικ. 8 Η προσκύνηση των Μάγων Gentile da Fabriano (1430)

των τρεχόντων προβλημάτων, ιδιαίτερα η αύξηση των εσόδων του βασιλείου.

Οι μοναδικοί δρόμοι για έναν ωραιότερο κόσμο που ανοίγονται σ' αυτόν τον άνθρωπο, είναι δύο: ο πρώτος είναι η αναμονή μιας μετά θάνατον καλύτερης ζωής· ο δεύτερος είναι η φυγή σε ένα φανταστικό κόσμο, συμβολικό του χαμένου παράδεισου, μια τάση που θα κορυφωθεί στο ιπποτικό ιδανικό και το τελετουργικό της αυλής της Βουργουνδίας.

Ο ιππότης και οι αξίες του ιπποτισμού - η ιπποτική ανδρεία, η ιπποτική τιμή, η ιπποτική δόξα, ο ιπποτικός έρωτας, δίνουν τα πρότυπα στους ηγεμόνες και στις αυλές τους, όπως και στους ποιητές και τους μυθιστοριογράφους, για να αποτελέσουν μετά από έναν αιώνα τον ονειρικό κόσμο των φαντασιώσεων του Δον Κιχώτη: οι ήρωες τους είναι ο κατακτητής της Ανατολής, ο ιπποτικός Αλέξανδρος (βλ. την απελευθέρωση της οικογένειας του Δαρείου, ένα αγαπητό εικονογραφικό μοτίβο), ο προστάτης της Πίστης βασιλιάς Αρθούρος με τους ιππότες του της Στρογγυλής Τραπέζης, και ο ιππότης Αγ. Γεώργιος που σώζει την παρθένο από το δράκο (Εικ. 4), ένα άλλο δημοφιλές θέμα, στενά συνδεδεμένο με την ερωτική ιδεολογία που συνοδεύει τα - συχνά αιματηρά και τόσο ξένα στην αρχαία όπως και σύγχρονη μας αντίληψη του αθλητικού αγώνα - κονταροχτυπήματα (tournois). Αυτά όπως ένα μεγάλο μέρος της ζωής και της διασκέδασης (αυλικό τελετουργικό, γεύματα, πομπές, γιορτές) της άρχουσας τάξης αυτού του «φθινοπώρου του Μεσαίωνα» δεν αποτελούν όπως ειπώθηκε (από το μεγάλο Ολλανδό ιστορικό Huizinga) παρά μια «εφαρμοσμένη λογοτεχνία»

Αυτή η θέληση εξύψωσης της καθημερινότητας με την επιδεικτική προβολή, στην αμφίεση, στους τρόπους αυλικής συμπεριφοράς, του ονείρου ενός όμορφου και ηρωικού ιπποτικού παρελθόντος, θα μεταμορφώσει όλη τη ζωή σε ένα έργο τέχνης, στο πρότυπο του ιππότη, ενώ παράλληλα θα οδηγήσει την ίδια την τέχνη σε μια μανιερίστικη εξέλιξη του γοτθικού ιδανικού, το λεγόμενο Διεθνή Γοτθικό ρυθμό (International Gothic) που απέναντι στον φθίνοντα ακαδημαϊσμό των συνεχιστών του Giotto θα επιβάλλει ήδη πριν από τα μέσα του 14ου αι. σε όλη την Ευρώπη την μαγευτική παρακμιακή αισθητική του: τη διακρίνουμε στις δέσμες των νευρώσεων στους θόλους (Εικ. 5) και στα κεντημένα παράθυρα του φλεγόμενου ρυθμού (Εικ. 6), στην επιτήδευση των στάσεων και στην καλλιγραφία των πτυχώσεων στην πλαστική και στη ζωγραφική με τα έντονα χρώματα και τις κομψές επίπεδες μορφές. Ο νέος αριθμός θα επικρατήσει και στην Ιταλία, με το αρχικό χρυσό βυζαντινό φόντο (Εικ. 7), να αντικαθίσταται στις αρχές του 15ου από το επίπεδο σκηνικό ενός πολυάνθρωπου τοπίου (Εικ. 8). Την ίδια περίπου εποχή που στην ίδια πόλη, τη Φλωρεντία, εμφανίζονται τα πρώτα δείγματα της Αναγέννησης, η Δύση (Γαλλία, Φλάνδρα) θα γνωρίσει την κορύφωση του νέου ρυθμού σε μοναδικής χάρης μικρογραφίες από τη παραδεισένια ζωή των ευγενών με φόντο τους αγρούς και τα κάστρα τους (Εικ. 9) και συγχρόνως σε τεράστιες συμβολικές απεικονίσεις της λάμψης

και του μεγαλείου της θείας αποκάλυψης όπως το τρίπτυχο της Γάνδης του Jean van Eyck (Εικ. 10).

Ο αστικός κόσμος. Στο περιθώριο αυτού του αγροτικού φεουδαρχικού κόσμου, στις πόλεις της Φλάνδρας, της Ρηνανίας και της Β Γαλλίας, είδαμε να αναπτύσσεται, όπως στην Ιταλία, μια νέα τάξη ανθρώπων, οι οποίοι με την εργασία τους - τη βιοτεχνία κυρίως το εμπόριο, αργότερα και την τράπεζα - αποκτούν οικονομική δύναμη που τους επιτρέπει να διεκδικήσουν από την τοπική ή την κεντρική εξουσία όλο και περισσότερα προνόμια που θα τους επιτρέψουν την αυτόνομη οικονομική και πνευματική ανάπτυξη.

Το κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο αυτής της αστικής τάξης στη γένεση της είναι - ωστόσο ακόμα αυτό του Μεσαίωνα. Για τους ευγενείς - δούκες ή επισκόπους - οι πόλεις τους δεν είναι τίποτα άλλο παρά οικισμοί υποτελών εμπόρων και τεχνιτών, ανθρώπων τρίτης κατηγορίας (vilains)· οι ίδιοι ανήκουν, όπως οι γεωργοί, σ' εκείνη την τρίτη τάξη που πρέπει να εργάζεται για τους συντηρεί - όπως αντίστοιχα για το βασιλιά της Γαλλίας ή της Αγγλίας αυτή ενδιαφέρει ως πηγή φορολογίας· η ευημερία της ως μέσον για την αύξηση της ισχύος και του ταμείου της μοναρχίας. Πρόκειται για μια τάξη για την οποία, όπως εξάλλου και για την τεχνολογική πρόοδο - παρά την ιστορική σημασία τους - πολύ λίγο ενδιαφέρεται η σύγχρονη ιστοριογραφία.

Ωστόσο, ο τρόπος ζωής της αστικής τάξης: η ανάγκη πειθαρχίας που επιβάλλει η παραγωγή, τόσο στην οργάνωση του χρόνου (τώρα ανακαλύπτονται και τα

Εικ. 9 Μια σελίδα από το μνηολόγιο Les très riches heures du duc du Berry (1412)

Εικ. 10: Δέησις και λατρεία του Μυστικού Αμνού, πολύπτυχο ιερού, Γάνδη, Jan van Eyck, (1430)

πρώτα ρολόγια), όσο και ως προς την επιλογή και την επεξεργασία των υλικών και τον υπολογισμό του κόστους, όπως και από την άλλη μεριά το άνοιγμα στον εξωτερικό κόσμο που επιβάλλουν οι μετακινήσεις κι οι συναλλαγές με ξένους, ήταν αναπόφευκτο να οδηγήσει στη δημιουργία ενός πνεύματος πρακτικού, και μιας φυσιοκρατικής και ρεαλιστικής αντίληψης του κόσμου. Στη θρησκεία την εκφράζει πρακτικά το δίδαγμα του Αγ. Φραγκίσκου της Ασίζης, στη θεολογία, θεωρητικά, το ισχυρό κίνημα του νομιναλισμού. Η αρχή είχε γίνει εδώ με την εκ των έσω (τη σχολαστική σκέψη) εκθεμελίωση του θεολογικού οικοδομήματος του Θωμά Ακινάτη από τον Duns Scotus (1266- 1308), ο οποίος οριοθετεί τον χώρο της πίστης από εκείνο του λόγου, αναδεικνύοντας ως αγεφύρωτες τις αντιφάσεις μεταξύ τους. Για τον William Ockham (1280- 1349) οι γενικές ιδέες -με αποκορύφωμα την ιδέα του Θεού- δεν υπάρχουν στην πραγματικότητα· είναι τα προϊόντα της επεξεργασίας από το νου του υλικού των αισθήσεων και χρησιμεύουν, όπως οι λέξεις, για την επικοινωνία. Με τον Ockham η φιλοσοφία εγκαταλείπει την ιδέα της ουσίας και στρέφεται στη θετική μελέτη των φαινομένων· δεν είναι τυχαίο ότι στους οπαδούς του οφείλεται η πρώτη διατύπωση των νόμων της πτώσης των σωμάτων και της αναλυτικής γεωμετρίας, όπως και η αμφισβήτηση για πρώτη φορά μετά την αρχαιότητα της πτολεμαϊκής γεωκεντρικής θεωρίας. Με τον τρόπο αυτό ολοκληρώνεται το διαζύγιο της φιλοσοφίας από τη θεολογία, η οποία θα είναι στο εξής η θεωρία της αποκάλυψης του Θεού και μπαίνουν οι βάσεις των δύο ακραίων πνευματικών κατευθύνσεων, που μέχρι σήμερα καταδυναστεύουν τον δυτικό άνθρωπο: του θετικισμού των επιστημών και του θρησκευτικού μυστικισμού.

Είναι το ίδιο ρεαλιστικό πνεύμα που αποδίδει το αστικό εσωτερικό της σκηνής του Ευαγγελισμού και η εικόνα της πόλης μέσα από το παράθυρο του εργαστηρίου του Ιωσήφ στο τρίπτυχο του Maître de Flémalle (Εικ.11), όπως και το σύγχρονο πορτρέτο στη ζωγραφική και στην πλαστική (Εικ.12)

Στον πολλαπλά καταπιεσμένο από την επίσημη εκκλησία και το αριστοκρατικό καθεστώς, φιλόδοξο, εργατικό και ήδη οικονομικά ανερχόμενο ευρωπαϊό αστό, η θετικιστική και ρεαλιστική -εμπειρική- αυτή αντίληψη της ζωής, που βλέπουμε στα εσωτερικά των σπιτιών, και μέσα από τα παράθυρα τους (Εικ. 11), ήταν φυσικό να πάρει στην ποίηση τη μορφή μιας πικρής σατυρικής κριτικής των κυρίαρχων ιπποτικών ιδανικών και γενικά του

τρόπου ζωής της άρχουσας τάξης· μια κριτική αρνητικά χρωματισμένη από την συνειδητοποίηση της πολιτικής αδυναμίας οδηγεί σε μια αρνητική πνευματική στάση, που θα επιτείνει την ηθική κρίση αυξάνοντας τη μελαγχολία του «μεσαιωνικού φθινοπώρου»: «η δικαιοσύνη χωλαίνει, το δίκαιο υποκλίνεται, η τιμιότητα τρεκλίζει, η αλήθεια παραπαίει, η καλοσύνη παγώνει η πίστη χάνεται και εγώ λέω ότι ο κόσμος δεν έχει πλέον ούτε θεμέλιο ούτε ρίζες» (Το παράπονο της Αγίας Εκκλησίας» 1290) ή όπως καταλήγει ένας άλλος ποιητής «το τέλος πλησιάζει, πραγματικά, όλα πάνε στραβά»

Το κείμενο πάντως που εκφράζει με τον καλύτερο τρόπο το νέο πνεύμα (σ' αυτό οφείλεται και η τεράστια επιτυχία του) είναι η γελοιοποίηση των παλαιών ιπποτικών ιδανικών στο έμμετρο «μυθιστόρημα του Ρόδου» (le roman de la Rose). Το πρώτο μέρος του βιβλίου -μια ευχάριστη παρωδία των αριστοκρατικών αντιλήψεων του ιπποτικού έρωτα, διαδέχεται μετά από 40 χρόνια -από έναν νέο ποιητή- η μακροσκελής πικρόχολη γεμάτη μίσος για την αριστοκρατία κριτική στο κλήρο και τη κυβέρνηση.

Ακόμα στα μέσα του 15ου αι. (δείγμα η ζωή και η αυτοσαρκαστική ποίηση του François Villon) η δυτική Ευρώπη, φαίνεται ακόμα από κάθε άποψη προσκολλημένη στο καταθλιπτικό μεσαιωνικό παρόν της. Παρά τους προάγγελους του νέου, ο φτωχινός κόσμος της Αναγέννησης για ένα δυτικό ουμανιστή λόγιο των αρχών του 16ου αι., όπως ο Έρασμος διακρίνεται μόνον σαν ελπίδα, για το μέλλον.

Ε. ΟΙ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗΣ (ΓΙΑΤΙ Η ΙΤΑΛΙΑ)

Αυτό που ήδη από τον 15ο αι. φέρνει η Αναγέννηση θα είναι κάτι περισσότερο από μια ελπίδα. Μια νέα ιδέα φαίνεται να γεννιέται που δίπλα στην εκκλησία (η οποία όχι για πολύ ακόμα θα κρατήσει αυτή τη θέση) φιλοδοξεί να ενώσει την ανθρωπότητα: η ιδέα της κοινότητας των ανεξάρτητων ελεύθερων από κοινωνικές και θρησκευτικές προκαταλήψεις ανθρώπων, όπου τις ταξικές αξίες της ιπποτικής τιμής και δόξας, θα αντικαταστήσουν αυτές της ατομικής αξιοπρέπειας και της καλής φήμης, και την τυφλή πίστη και υποταγή σε μια προκαθορισμένη τάξη πραγμάτων, η αναζήτη-

Εικ. 11 Ευαγγελισμός, Ιωσήφ τρίπτυχο ιερού Merode, του Maître de Flémalle

Εικ. 12 Ένας προφήτης από το πηγάδι του Μωυσή (Dijon) του Claus Sluter (1355–1406)

ση της αλήθειας και της ομορφιάς -έννοιες προηγουμένως άγνωστες όσο ταυτίζονταν αποκλειστικά με το θείο.

Αυτό ήταν δυνατό μόνο με την αναβίωση -χάρη στην ιταλική μεσολάβηση- στο νου και στις ψυχές των δυτικοευρωπαίων του 16ου αι., του αρχαίου μηνύματος: πρόκειται για το όραμα ενός ολοκληρωμένου και απελευθερωμένου τρόπου ζωής και σκέψης που δεν έχει καμιά σχέση με τα εμπειρικά και αποσπασματικά λήμματα από την αρχαία κληρονομιά, που παρακολουθήσαμε στις μεσαιωνικές «αναγεννήσεις». Είναι αυτό που θα δώσει το υπόβαθρο για το πρότυπο συμπεριφοράς, το μοντέλο αισθητικής αντίληψης και ορθολογικής κρίσης της πραγματικότητας, που ήταν απαραίτητα για την απελευθέρωση από τον φανταστικό κόσμο του Μεσαίωνα.

Το κατάλληλο έδαφος, για το νέο, δεν μπορούσε να προσφέρει -παρά την πρόοδο της φιλοσοφικής σκέψης και τη δημιουργία των ελευθέρων πόλεων- η δέσμια των φεουδαλικών κοινωνικών σχέσεων και του φαντασιακού του Μεσαίωνα φράγκικη Ευρώπη, η οποία αν και από αιώνες κρατά κλεισμένη στα μοναστήρια τη λόγια κληρονομιά της αρχαιότητας, είναι ανίκανη προς το παρόν να εμπνευστεί από αυτήν.

Η Αναγέννηση δεν θα μπορούσε να δει το φως παρά μόνο στον οικείο μεσογειακό νότο, όπου δίπλα στα ερείπια του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού, επιβίωναν συνήθειες, τρόποι σκέψης και λίγο-πολύ παραμορφωμένες οι αρχαίες γλώσσες: όχι στο Languedoc και την Προβηγκία των τροβαδούρων, που έπνιξε στο αίμα το γαλλικό στέμμα, ούτε στις χώρες των αυταρχικών ισπανικών βασιλείων της Αραγωνίας, της Σικελίας ή της Νεάπολης, πολύ λιγότερο βέβαια στον τουρκοκρατούμενο ελληνικό χώρο. Τις πολιτικές, κοινωνικές και πνευματικές προϋποθέσεις για το νέο ξεκίνημα προσφέρουν μόνο οι ανεξάρτητες -απαλλαγμένες τον 14ο αι. από την άμεση καταπιεστική παρουσία αυτοκράτορα και πάπα, αν και όχι από τις έριδες των πολιτικών παρατάξεων των Γιβελλίνων και του Γουέλφων που τους είχε αυτή κληροδοτήσει- πόλεις δημοκρατίες και τυραννίδες της κεντρικής και βόρειας Ιταλίας, όπου η νέα ευημερία και αυτοπεποίθηση δίνει τροφή στις μνήμες της αρχαίας ρωμαϊκής δόξας και συγχρόνως τρέφεται από αυτές.

Την πρώτη θέση ανάμεσα τους κατέχει από κάθε άποψη η Φλω-

ρεντία. Για την πολιτική και κοινωνική ιστορία της μιλήσαμε σε ένα προηγούμενο τεύχος. Στη Φλωρεντία θα πάρει ολοκληρωμένη μορφή η αρχαία έννοια της ανεξάρτητης πόλης και κυρίως -πράγμα αδιανόητο στη Δύση- της ισότητας των πολιτών αστών και ευγενών που αναγκαστικά συγκατοικούν, και που συχνά ενώνουν κοινά συμφέροντα ευημερίας, και κοινά ιδανικά, η αγάπη της πατρίδας και της ελευθερίας, και η κοινή συμμετοχή στη μόρφωση. Είναι όχι μόνο η πόλη του Δάντη, αλλά και η πόλη όπου ακόμα και οι γαιδουρολάτες τραγουδούν στο δρόμο τα canzoni του. Δεν είναι να απορεί κανείς που από αυτή την πόλη ήδη στις αρχές του 14ου αι. όλα προαναγγείλουν τον ερχομό της Αναγέννησης. Ο χώρος του περιοδικού δεν μας επιτρέπει να μιλήσουμε σήμερα για τις μορφές που την έφεραν, το ρόλο της γνωριμίας με τα ελληνικά γράμματα και το περιβάλλον μέσα στην οποία καλλιεργήθηκε το νέο πνεύμα, η νέα ματιά και ο τρόπος ζωής του σύγχρονου ανθρώπου.

Θα κλείσουμε με δύο εικόνες στις οποίες συμπυκνώνεται με αφορμή την τρομερή εμπειρία του Μαύρου Θανάτου η διάσταση που -όπως είδαμε, χωρίζει ακόμα τους δύο κόσμους: από τη μια μεριά την μακάβρια εικόνα του Χάρου που οδηγεί τον χορό επισκόπων, ιπποτών εμπόρων και αγροτών, που κυριαρχεί σε όλη την Ευρώπη (Εικ. 13) και από την άλλη εκείνη από το Δεκαήμερο του Βοκκάκιου με την παρέα των φλωρεντίνων νέων που -χωρίς παπάδες και ιππότες- εξορκίζουν την πανδημία αποτραβηγμένοι στην εξοχή, με χαριτωμένες, συχνά σκαμπρόζικες ιστορίες. (Εικ.14).

Εικ. 13 Ο χορός των νεκρών, ξυλογραφία 15ος αι.

Εικ. 14 Από την εικονογράφηση του Δεκαημέρου του Βοκκάκιου

Ο θάνατος του Γεωργίου Καραϊσκάκη και η μάχη του Αναλάτου

Του Κωνσταντίνου Σ. Γιαννακού¹

Με την ευκαιρία της συμπλήρωσης φέτος, 200 ετών από την Επανάσταση του 1821, και στο παρόν (όπως και στα προηγούμενα δύο τεύχη του 2021), παρουσιάζονται γεγονότα της Ελληνικής Επανάστασης, ως ελάχιστος φόρος τιμής στους Έλληνες αγωνιστές του 1821.

Στο σημερινό αφιέρωμα θα αναφερθούμε στην Μάχη του Αναλάτου και στον θάνατο του αρχιστρατήγου της Στερεάς Ελλάδος Γεωργίου Καραϊσκάκη, ο οποίος λίγους μήνες πριν και σε ένα διάστημα ολίγων μηνών είχε επιτύχει την πλήρη σχεδόν (με εξαιρέσεις το Μεσολόγγι, τη Βόνιτσα και τη Ναύπακτο) απελευθέρωση της Στερεάς Ελλάδος από τους Τούρκους. Το στρατηγείο του Γ. Καραϊσκάκη ευρίσκονταν στον Πειραιά, στο λιμάνι του οποίου ναυλοχούσαν τα Ελληνικά πλοία. Εκεί ναυλοχούσε και το – αγορασμένο με χρήματα της Κυβέρνησης πλοίο – για να διαμένουν οι δύο Άγγλοι αξιωματικοί, που εξελέγησαν (3/4/1827) από την

Γ' Εθνική Συνέλευση της Τροιζήνας, ταυτόχρονα με την «εκλογή του Ιωάννη Καποδίστρια ως Κυβερνήτη της Ελλάδος»: ο Κόχραν ως «στόλαρχος πασών των ναυτικών δυνάμεων» και ο Τσωρτς, ως «διευθυντής των χερσαίων δυνάμεων». Βάσει αυτών των τίτλων, ήσαν ανώτεροι του Καραϊσκάκη στην στρατιωτική ιεραρχία.

Μετά την κατάληψη της Μονής του Αγίου Σπυρίδωνος (Εικ. 1), που περιγράψαμε στο προηγούμενο τεύχος του περιοδικού (2021-B), ο Κόχραν απέστειλε την ακόλουθη επιστολή στον Γ. Καραϊσκάκη, που – κατά πολλούς ιστορικούς ερευνητές

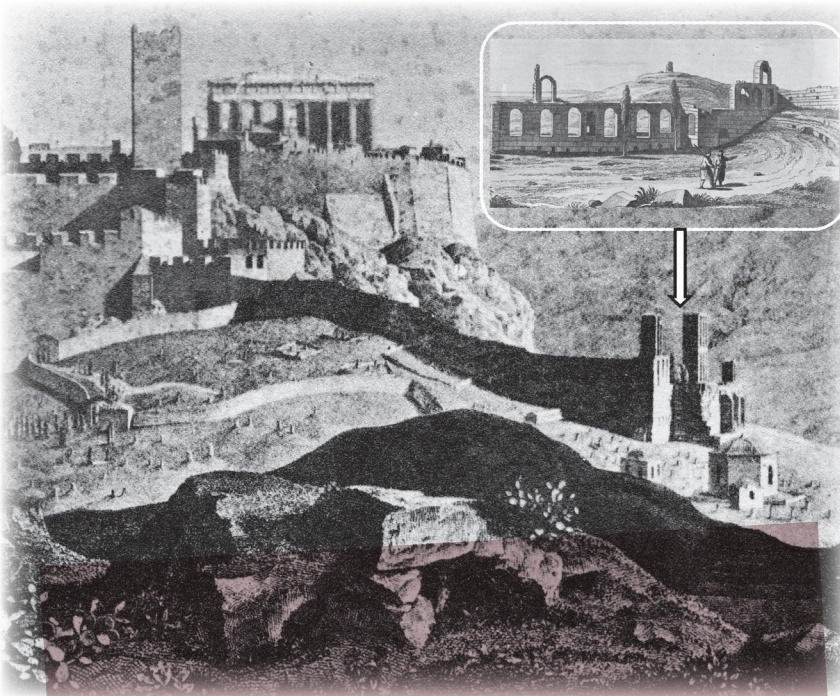
– είχε γραφεί από τον ορκισμένο εχθρό του, τον Αλεξ. Μαυροκορδάτο (17/4): «Στρατηγέ,... Η Ελλάς ποτέ δεν έλαβε μεγαλύτεραν αμαύρωσιν εις την δόξαν της, μήτε επικινδυνωδεστέραν πληγήν εις την ελευθερίαν και ανεξαρτησίαν της... Η μόνη μου ανυπομονησία είναι να σωθούν οι υπερασπισταί των Αθηνών, διότι ποία θέλει είναι η τύχη των αν πέσουν εις τας χείρας των Τούρκων; **Ελευθερώσατε λοιπόν τας Αθήνας προχωρούντες ανυπερθέτως εις τα εμπρός,** και αν η τιμή μου εκδικηθή, και οι ένοχοι παιδευθούν θέλει γίνω πάλιν Συναγωνιστής των τιμίων και γενναίων στρατιωτών...» (Φωτιάδης, III:350). Δύο σημεία πρέπει να προσεχθούν: όλο το φταίξιμο για την μάχη μετά την αποχώρηση των Αλβανών αποδίδεται στον Γ. Καραϊσκάκη και ο Κόχραν **δεν λειτουργεί πλέον ως συναγωνιστής**, κάτι που είχε ήδη επαναλάβει και θα επανελάμβανε και αργότερα, μέχρις ότου ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας τον απομακρύνει ως «αδικαιολογήτως εγκαταλείψαντα τη θέση του».

Επί πλέον δε επιχειρεί δόλιον εκβιασμό προς τον Καραϊσκάκη (με την απειλή «αποχώρησής του»), ώστε αυτός να δεχθεί το σχέδιο των δύο Άγγλων αξιωματικών να επιτεθεί ακάλυπτος εναντίον της Ακρόπολης των Αθηνών (Εικ.2), κάτι το οποίο η στρατηγική ιδιοφυΐα του Καραϊσκάκη είχε προη-

Εικ.1. Η αποχώρηση των Αρβανιτών από τη Μονή του Αγίου Σπυρίδωνος. Γερμανική λιθογραφία Μουσείου Μπενάκη [ΠΗΓΗ Φωτιάδης, 349].

1. Δρ. Πολιτικός Μηχανικός, Γενικός Γραμματέας της ΕΔΑΒΥΤ· Μέλος: της Ένωσης Ευρωπαίων Αρχαιολόγων (ΕΑΑ), της Εταιρείας Αιγαιακής Προϊστορίας «ΑΙΓΕΥΣ», του ΔΣ του Συλλόγου Φίλων Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά.

Εικ.2. Η Ακρόπολη το 1821 με την είσοδο στο Ηρώδειο (Σερπεντζέ) και τα Προπύλαια εντός της οχύρωσης [ΠΗΓΗ: Φωτιάδης (371, 351) χαλκογραφία του Hübisch, 1819, Εθν. Ιστ. Μουσείο· Pomardi, *Viaggio nella Grecia, Roma 1820*].

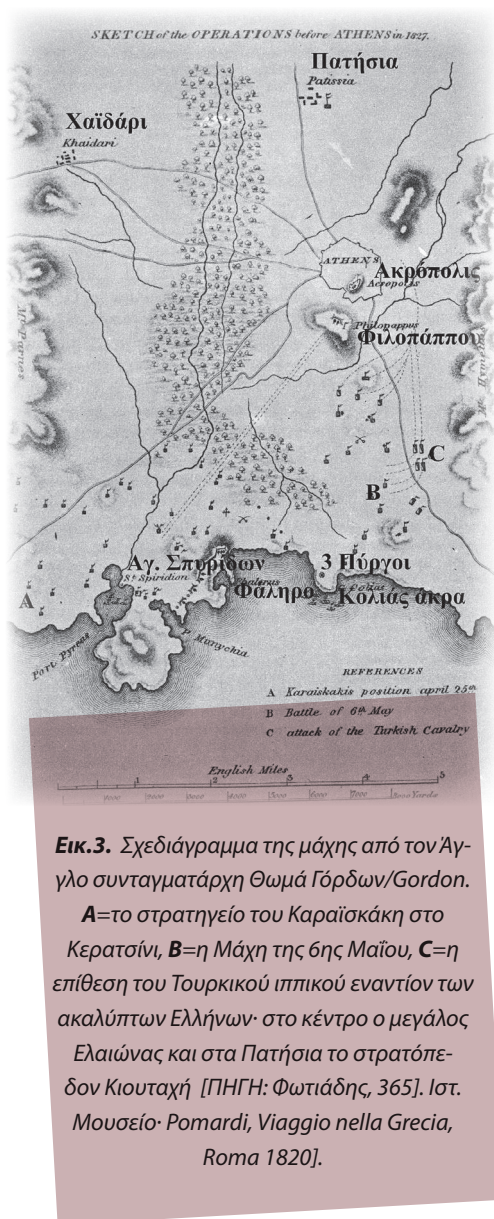
γουμένως απορρίψει. Για την **έγγραφη εντολή των Τσωρτς και Κόχραν** να επιτεθεί από την πεδιάδα (ακάλυπτος ως “πρόβατον επί σφαγῇ”, αλλ’ όμως «κατά το σύστημα του Ναπολέοντος»), η οποία είχε προηγηθεί και απορριφθεί από τον Γ. Καραϊσκάκη, υπάρχει εκτενής περιγραφή στον Φωτιάδη (III:342-346).

Ο Γ. Καραϊσκάκης οργίζεται και απαντά στον απεσταλμένο των Τσωρτς και Κόχραν: «*έχει τάχατες κουκούτσι γνώση όπου μας γράφει αυτά, κοιτώντας τον πόλεμο από την γολέτα²; Δεν φτάνει που παλεύουμε με πλήθος διαβόλους, έχουμε και τον μπελά των Φράγκων από τη θάλασσα. Και δεν βγαίνει έξω να δει τι γίνεται;*» (Γαζής/Αινιάν, 178· Κασομούλης Β:493³). Ο απεσταλμένος του Τσωρτς του ζητά απάντηση αν «χωρίς καμιά άργητα θα συνεργαζόταν μαζί με όλον το στρατό του με τον Κόχραν, για να κάνει απόβαση στο Φάληρο **και από εκεί να προχωρήσει αμέσως εναντίον της Αθήνας**». Ο Καραϊσκάκης απάντησε καταφατικά με την προϋπόθεση να του προμήθευαν πεντακόσιες αξίνες και φτυάρια για να φτιάχνει, όπως θα προχωρούσαν, ταμπούρια. Την 18/4 βγαίνει πλέον ο Κόχραν «από την γολέταν» και ανεβαίνει στην Καστέλλα μαζί με τους Καραϊσκάκη, Κώστα Μπότσαρη, Κίτσο Τζαβέλλα, Λάμπρο Βέικο, Βάσο Μαυροβουνιώτη, Γιάννη Μακρυγιάννη, Γιώργο Δράκο και τον Νικόλαο Κασομούλη (βλ. Εικ.3 άρθρου στο προηγούμενο τεύχος (2021-Β), Εικ.5 εδώ) για να κατοπτεύσουν το πεδίο από εκεί και να καταστρώσουν σχέδιο μάχης. Στην αρχή ο Κόχραν είχε ζητήσει η κύρια επίθεση να γίνει από τους 3 Πύργους (Παλιό Φάληρο), όμως εκεί ο τόπος είναι χέρσος και δεν *παρείχε καμιά προστασία από το κύριο όπλο των Τούρκων, το ιππικό τους* (Εικ.3). Έτσι αποφασίσθηκε να μην ακολουθηθεί το σχέδιο του Κόχραν αλλά ούτε και η γραπτή εντολή των δύο Άγγλων για επίθεση «κατά το σύστημα του Ναπολέοντα», αλλά να γίνει επίθεση/προέλαση με αλληπάλληλα τριγωνικά ταμπούρια, ίσαμε χίλιες δραςκε-

λιές το ένα από το άλλο, ώστε να είναι ασφαλισμένοι οι Έλληνες από επίθεση του Τουρκικού ιππικού στο ανοιχτό πεδίο). Μάλιστα αποφάσισαν, από τους 3 Πύργους να γίνει μόνον αντιπερισπασμός ενώ η κύρια επίθεση θα εκδηλώνονταν από τον Ελαιώνα, όπου δεν μπορούσε να κάνει επέλαση το Τουρκικό ιππικό. Μια τρίτη δύναμη από το Βοϊδολίβαδο (Νέο Φάληρο), αφού οι Τούρκοι θα είχαν χτυπηθεί από τις άλλες δύο επιθέσεις, θα τους πλευροκοπούσε ώστε να τους υποχρεώσει σε οπισθοχώρηση. Με αυτήν την απόφαση όμως ακυρώνονταν το σχέδιο των Τσωρτς και Κόχραν και οι όποιοι κρυφοί ή φανεροί σχεδιασμοί και επιδιώξεις τους. Όμως, αντί για πεντακόσιες αξίνες έστειλαν μόνον εβδομήντα και ο Καραϊσκάκης δίνει εντολή να σταματήσουν και να μετατεθεί η επίθεση «για αύριο ώστε να ετοιμαστούν όλα καλύτερα». Την επομένη όμως ο Τσωρτς του έστειλε μόνον οκτώ κάσες φουσέκια που δεν φτάνανε ούτε για δύο ώρες μάχη. Ο Καραϊσκάκης οργίσθηκε γιατί βεβαιώθηκε ότι *υπήρχε σατανικό σχέδιο των δύο Άγγλων αξιωματικών να σπρώξουν το στράτευμα του Πειραιά στην καταστροφή* (Φωτιάδης, III:352· Κασομούλης Β:501). Ο Γ. Καραϊσκάκης ξάπλωσε στη σκηνή του να κοιμηθεί αφού έδωσε εντολή να μην αναμιχθεί κανείς σε αψιμαχίες με τους Τούρκους μέχρι την επαύριον. Όμως στο Βοϊδολίβαδο (Νέο Φάληρο) είχαν ταμπουρωθεί οι Υδραίοι υπό τον Άγγλο, συγγενή του Κόχραν, συνταγματάρχη Urquhart και οι Κρητικοί του Καλλέργη, όλοι τους στρατολογηθέντες (και μισθοδοτούμενοι από τον Κόχραν, βλ. άρθρο στο προηγ. τεύχος, 2021-Β). Ο Κόχραν τους έστειλε πολύ κρασί (πριν από μάχη, γιατί;) που το κατανάλωσαν όλο, το μεσημέρι με το φαγητό. Μέθυσαν και ενεπλάκησαν σε αψιμαχίες με τους Τούρκους, οι οποίοι έστειλαν ενισχύσεις, και οι Έλληνες αναγκάστηκαν να οπισθοχωρήσουν. Τότε ξύπνησαν

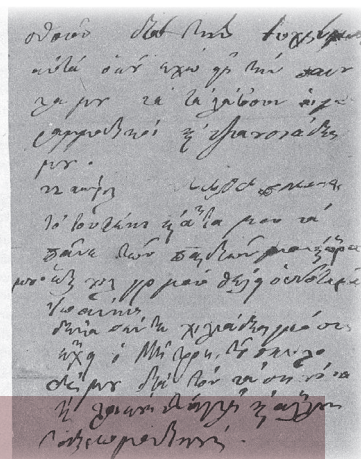
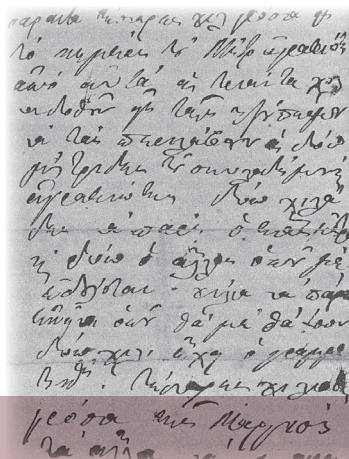
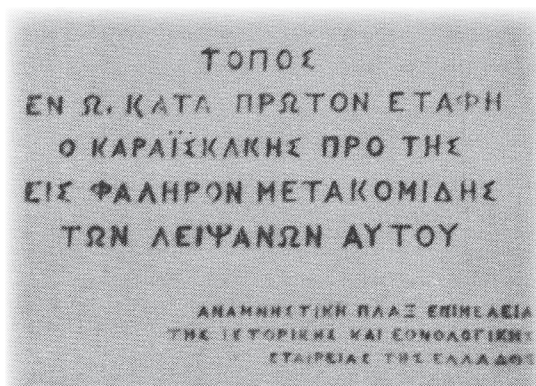
2. Από το βενετικό *goleta*, δικάταρτο ιστιοφόρο.

3. Ο Ο Αινιάν, υπασπιστής του Γ. Καραϊσκάκη, και ο Κασομούλης ήσαν αυτόπτες μάρτυρες (βλ. πιο κάτω).

τον Καραϊσκάκη, ο οποίος έσπευσε στο πεδίο για να αντιστρέψει την κατάσταση. Πληγώνεται το άλογό του, και ιππεύει το πρώτο που βρίσκει εμπρός του, όμως αυτό είναι ανυπάκουο και ο Χατζημιχάλης, που φθάνει με «την καβαλλαρία του», τον αναγκάζει να αφιππεύσει (αφού με δύστροπο άλογο γινόταν εύκολος στόχος) και του δίνει τρίτο άλογο. Επιτίθεται και οι Τούρκοι υποχρεώνονται να επιστρέψουν προς τα ταμπούρια τους, ενώ ο Καραϊσκάκης τους κυνηγά μέχρι το εργοστάσιο της (σημερινής) ΔΕΗ κοντά στον Κηφισό. Τότε ένα βόλι τον χτυπά στον βουβώνα και πέφτει από τ' άλογο, όμως, για να μην επιφέρει πανικό ιππεύει ξανά και φωνάζει «δεν είναι τίποτα». Οι Έλληνες όμως καταλαβαίνουν και υποχωρούν με τάξη. Όταν φθάνουν εκεί που σήμερα είναι το μνημείο του, έξω από το στάδιο «Γεώργιος Καραϊσκάκης» αφιππεύει και πηγαίνει πεζός και υποβασταζόμενος προς τη θάλασσα και οδηγείται στο πλοίο «Σπαρτιάτης». Σε μια στιγμή λέγει στα παλληκάρια του «μην αφήσετε Φράγκο γιατρό να 'ρθει κοντά μου», ενώ στο καράβι πλέον λέγει «ξέρω τον αίτιο κι αν ζήσω παίρνουμε χάκι (εκδίκηση)»· όσο επίμονα όμως κι αν το ρώτησαν δεν τον κατονόμασε για να μην επιφέρει διχόνοια. Στις 4 π.μ., τα ξημερώματα της εορτής του Αγ. Γεωργίου (23/4/1827) απεβίωσεν ο Γεώργιος Καραϊσκάκης και ετάφη στον Ναό του Αγ. Νικολάου Σαλαμίνος (Εικ.4-αριστ.), η δε διαθήκη του κληρονομεί τα ελάχιστα υπάρχοντά του στην οικογένειά του (Εικ.4-δεξ.) (Φωτιάδης III:352-358· Κασομούλης Β:502-507· Γόρδων/Gordon Β:394-5· Τρικούπης Δ:152· Γαζής/Αινιάν 190-198· Μακρυγιάννης 207-212· Παπαρρηγόπουλος 144-152).

Με τον θάνατο του Καραϊσκάκη οι δύο Άγγλοι, Κόχραν και Τσώρτς, επανήλθαν στο αρχικό και καταστροφικό τους (για τους Έλληνες) σχέδιο και επέμεναν για άμεση επίθεση από την πεδιάδα εναντίον των Αθηνών κάτι, που – προφανέστατα – θα οδηγούσε τους μη καλυπτόμενους από ταμπούρια Έλληνες σε σφαγή από το Τουρκικό ιππικό (Εικ.3, θέσεις Β και C). Όταν δε οι υπόλοιποι οπλαρχηγοί τους είπαν «μα ο αρχηγός μας πεθαίνει και οι αγωνιστές θάβουν τους σκοτωμένους και φροντίζουν τους λαβωμένους», τότε ο Κόχραν εκβίασε πάλι: «Ε, τότε παίρνω τα καράβια μου και φεύγω» [Τρικούπης Δ:152]. Οι Έλληνες αναγκάστηκαν να πολεμήσουν στην πεδιάδα και, εντελώς ακάλυπτοι, οδηγήθηκαν στη σφαγή· είναι δε ενδεικτικά της απόλυτης αποτυχίας κάποια σημειώματα του Γιάννη Νοταρά, τα οποία συνόδευσαν την αλληλογραφία του Τσώρτς και βρίσκονται πλέον στο Βρετανικό Μουσείο. Αυτή ήταν

Εικ.4. (Αριστ.) η πλάκα στον Αγ. Νικόλαο Σαλαμίνος (δεξ.) η υπογεγραμμένη διαθήκη του Καραϊσκάκη [ΠΗΓΗ: Φωτιάδης, 361-362, σήμερα στο Μουσείο Μπενάκη].

Γ. Καραϊσκάκης

Ι. Μακρυγιάννης

Κίτσος Τζαβέλλας

Δημ. Υψηλάντης

Αλεξ. Υψηλάντης

Εικ.5. Τρεις από τους αγωνιστές της Μάχης για την Αθήνα, ο απελευθερωτής των Αθηνών και της Στερεάς Ελλάδος Δημήτριος Υψηλάντης και ο επί κεφαλής της Φιλικής Εταιρείας Αλέξανδρος Υψηλάντης, πρ. υπασπιστής του Τσάρου [ΠΗΓΗ (σχέδια με κάρβουνο του εικαστικού Σταύρου Τζώρτζου, με την άδειά του): Βικ. Ιωσηφίδης, Βιβλιοπωλείο Παντογνώστης, Φραγκούδη 13, Καλλιθέα, info@e-pantognostis.gr].

η καταστροφική Μάχη του Αναλάτου, νοτιονατολικά του Ναού του Αγίου Σώστη, στην άνοδο της σημερινής Λεωφόρου Συγγρού. Οδήγησε στη σφαγή τους Έλληνες, από τους οποίους 250 αιχμαλωτισθέντες οπλαρχηγοί, αφού εξευτελίσθηκαν εκτελέσθηκαν από τους Τούρκους, ενώ οκτώ χιλιάδες Έλληνες, οι οποίοι παρέμεναν στην Καστέλλα και δεν έλαβαν μέρος στη μάχη παρακολουθώντας τη σφαγή των συναγωνιστών τους, δεν έλαβαν ποτέ εντολή από τους δύο Άγγλους, δηλαδή είτε από τον «διευθυντή των χειραίων δυνάμεων» είτε από τον «στόλαρχο» να εμπλακούν (Φωτιάδης III:362-367· Πάπυρος-Larouche-Britannica· Φίνλεϋ A:480-488).

Λίγο καιρό μετά την καταστροφή αυτή, παραδόθηκε η Ακρόπολη στους Τούρκους (25/5/1827) και κατεπνίγη πλήρως η Ελληνική Επανάσταση στη Στερεά Ελλάδα, την οποία μόλις προ ολίγων μηνών είχε ολοκληρωτικά σχεδόν απελευθερώσει ο Καραϊσκάκης (με εξαιρέσεις μόνον τρεις πόλεις: το Μεσολόγγι, τη Βόνιτσα και τη Ναύπακτο), καθώς οι φρουρές, που εκείνος είχε εγκαταστήσει, εγκατέλειψαν τις θέσεις τους και κατέφυγαν στα βουνά, αρκετοί δε οπλαρχηγοί συνθηκολόγησαν. Όπως γράφει ο καθηγητής⁴ Χέρτσμπεργ (Γ:130-131): «Όχι μόνον αι Αθήναι απωλέσθησαν τώρα, αλλά εξαφανίσθηκαν και οι λαμπρές κατακτήσεις του Καραϊσκάκη, ενώ (ταυτόχρονα) απέκτησαν νέον κύρος στην Ευρωπαϊκή διπλωματία εκείνες οι γνώμες οι οποίες ήθελαν να περιορίσουν το υποτελές (Σημείωση: υποτελές στους Τούρκους και όχι ανεξάρτητο) Κράτος της Ελλάδος, (μόνον) εις την Πελοπόννησον και τας νήσους».

«Αι Αθήναι» όπως και ολόκληρη η Στερεά Ελλάδα απελευθερώθηκαν αρκετά αργότερα (12/9/1829) από τον Δημήτριο Υψηλάντη (Εικ.5), αδελφό του Αλέξανδρου Υψηλάντη, ενώ η Ελλάς απέκτησε πλήρη ανεξαρτησία (και όχι καθεστώς υποτελείας στους Τούρκους) με την συνθήκη της Ανδριανουπόλεως (14/9/1829), μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας, μετά τον Ρωσο-Τουρκικό πόλεμο. Μετά την δολοφονία του Καποδίστρια και την τοποθέ-

τηση του Όθωνος την 6/2/1832 ως Βασιλέως της Ελλάδος, με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου της 7/5/1832, τα σύνορα της ελεύθερης Ελλάδος επεκτάθηκαν έως τις ακτές του Ιονίου πελάγους (στην Αιτωλο-Ακαρνανία) δυτικά και την γραμμή Αμβρακικού-Παγασητικού βόρεια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γαζής, Γεώργιος και Αινιάν Δημήτριος (Υπασπιστής Γεωργίου Καραϊσκάκη). 1828 & 1833. Επανεκδόση. Γεώργιος Καραϊσκάκης, Δράση και Κατατρεγμός, επιμ. Γιώργης Πικρός, εκδ. Μέρμηγκα, Αθήνα· [επίσης και Αινιάν, Δημήτριος, 2008. Γεώργιος Καραϊσκάκης, επιμ. Νίκος Ασημακόπουλος, εκδ. Βεργίνα, Αθήνα].

Γόρδων/Gordon, Θωμάς/Thomas. 2017. Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης, και των συναφών αυτής, Εκστρατειών και Πολέμων, τρίτομη Α' ανατύπωση, ΜΙΕΤ, Αθήνα· το πρωτότυπο στην αγγλική γλώσσα, William Blackwood publ., Edinburgh and London, 1844.

Κασομούλης, Νικόλαος. 1940. Ενθυμήματα Στρατιωτικά της Επανάστασης των Ελλήνων 1821-1833, τρίτομο έργο, εκδοθέν για τα εκατόχρονα της Ανεξαρτησίας, με χορηγία της Παγκείμε Επιτροπής και εποπτεία της έκδοσης υπό Φιλίππου Στεφ. Δραγούμη.

Μακρυγιάννης, Ιωάννης. 1850. Απομνημονεύματα. Επανεκδόση από τις Εκδόσεις Ωρόρα, Αθήνα.

Παπαρηγόπουλος, Κωνσταντίνος. 1990. Γεώργιος Καραϊσκάκης, κατά τους Πρότερους Βιογράφους, τα Επίσημα Έγγραφα και άλλα Αξιόπιστους Ειδήσεις, Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη.

Πάπυρος-Larouche-Britannica, Εγκυκλοπαίδεια, τομ.8, λήμμα «Ανάλατου Μάχη».

Τρικούπης, Σπυρίδων. 1860. Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης, έκδοσις Δεύτερα, τετράτομος, εν Λονδίνω.

Φίνλεϋ/Finlay, Γεώργιος/George. 2020. Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, 2η έκδοση διτομής· το πρωτότυπο στην αγγλική γλώσσα, William Blackwood publ., Edinburgh and London, 1861 και 1877, μεταφράσθηκε από τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη.

Φωτιάδης, Δημήτρης. 1977. Η Επανάσταση του Εικοσιένα, 2η έκδοσις τετράτομη, Ν. Βότσης, Δαφνομήλη 52, Αθήνα, τόμος III.

Χέρτσμπεργ, Γουσταύος-Φρειδερίκος. 1916. Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης, τετράτομος, μετάφρασις Παύλου Καρολίδου, εκδ. οίκος Δ. Φέξη, εν Αθήναις.

4. «Δ.Φ. και Καθηγητής εν τω Πανεπιστημίω της Χάλλης» (Halle-Wittenberg), αναφέρει το βιβλίο του (Βιβλιογραφία)· το 1880 διορίσθηκε καθηγητής της Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Χάλε: Wikipedia, λήμμα Gustav Hertzberg.

ΨΥΤΤΑΛΕΙΑ 1930

Γιορτάζοντας την «Εκατονταετηρίδα της Ελληνικής Παλιγγενεσίας»

Του Γιάννη Χαιρετάκη
Δρα Αρχαιολόγου

«Τον άλλοτε παιγνιδιάρη και άλλοτε βλοσυρόν και συνταρακτικόν Σαρωνικόν, σήμερα τ' απόγευμα θα διασχίση μία μεγαλοπρεπής και επιβλητική νηοπομπή. Καράβια μικρά και μεγάλα, ελληνικά και ξένα θα βγουν κατά παραγωγική σειρά απ' το λιμάνι του Πειραιώς και θα τον περιπλεύσουν για να καταλήξουν στο ιστορικό νησάκι της Ψυτταλείας. Οι επίσημοι και ανεπίσημοι προσκεκλημένοι που θα επιβαίνουν των καραβιών θα ραίνουν

πόλεμος στη Μικρά Ασία, δεν επιτρέπουν εορτασμούς κατά το 1921, παρά τις πολύχρονες προετοιμασίες (Κουλούρη 2020, 489 κ.ε.). Το έτος 1930 συμπίπτει, άλλωστε, με την επέτειο της αναγνώρισης της Ελλάδας ως ανεξάρτητου κράτους (Πρωτόκολλο του Λονδίνου). Η επέτειος, ωστόσο, «δεν αφορούσε μόνο την απομνημόνευση του Αγώνα για Ανεξαρτησία αλλά και τη συλλογική μνήμη της συγκρότησης του ελληνικού κράτους ... όπου θα τιμ

μώνταν όλοι οι πεσόντες από το 1821 μέχρι το 1922» (Κουλούρη 2020, 505). Σε αυτό το πλαίσιο, λοιπόν, υπάρχει κατεύθυνση να κατασκευαστεί ένας μεγάλος αριθμός ηρώων πεσόντων σε διάφορες πόλεις της Ελλάδας.

Ανάμεσα στις πόλεις που συμμετέχουν στους εορτασμούς είναι και ο Πειραιάς. «Ο Δήμος Πειραιώς, σαν εκπρόσωπος της ναυτικώτερης πόλεως της Ελλάδος, ουσιαστικώς είχε την υποχρέωσιν να μεριμνήση για την απόδοσιν της οφειλομένης δόξης και τιμής εις τους ήρωας του υγρού σταδίου. ... Την περασμένη Κυριακή, κατά την οποίαν θεμελιώθηκε το μνημείον των πεσόντων στην ξηρά κατά τους πολέμους των Πειραιωτών και την σημερινήν Πέμπτη, κατά την οποίαν θα στεφανωθεί το μνημείον του ηρωικού ναυάρχου Μιαούλη και θα θεμελιωθεί στην Ψυττάλεια το μνημείον των αφανισθέντων ναυτικών μας» (Μπουκουβάλας 1930).

Η γιορτή και το μνημείο

Σε εγκύκλιο του Υπουργείου Ναυτικών στις 3 Οκτωβρίου του 1930 προς τις Ναυτικές Αρχές δίνονται σαφείς κατευθύνσεις για την προετοιμασία της γιορτής: «Προκειμέ-

νου να τελεσθή την 6 Νοεμβρίου τ.ε. ημέραν Πέμπτην ο ναυτικός εορτασμός της Εθνικής εκατονταετηρίδος υπό του Δήμου Πειραιώς εντελλόμεθα όπως εκάστη Ν. Υπηρεσία και έκαστον Π. Πλοίον αποστείλῃ ως αντιπροσωπείαν ανά ένα Αξιωματικόν, δύο Υπαξιωματικούς και τρεις ναύτες εις την Ψυττάλειαν όπου θα γίνη ο καθαγιασμός του χώρου εν ου θα στηθή το ανεγερθησομένον μνημείον του αφανούς ναύτου ...» (πηγή: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος» - Ψηφιακό Αρχείο).

Πράγματι, την Πέμπτη 6 Νοεμβρίου πλήθος επισήμων

Εικ. 1. Το μνημείον του Αφανούς Ναύτη στην Ψυττάλεια (Μίλεσης 2015, Pireorama)

κάθε τόσο το υγρόν και ασταθές πεδión, ενθυμούμενοι ένα κόσμον ολόκληρον αφανισμένων ναυτικών μας. Ο Σαρωνικός το αποψινό απόγευμα θα παρακολουθήσῃ – αδιάφορον αν γαλήνιος ή μανιασμένος – μια συγκινητική ιεροτελεστία, που ασφαλώς έως σήμερα δεν εγνώρισεν άλλη, ελληνική θάλασσα» (Μπουκουβάλας 1930). Με αυτά τα λόγια ξεκινά το άρθρο στην Εφημερίδα Πατρίς, της 6ης Νοεμβρίου του 1930.

Το έτος 1930 επιλέγεται, τελικά, από το ελληνικό κράτος για τους εορτασμούς της Εκατονταετηρίδας της Ελληνικής Παλιγγενεσίας, αφού ο Εθνικός Διχασμός και ο

μεταβαίνει στην Ψυττάλεια, ανάμεσα στους οποίους και ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας Αλέξανδρος Ζαΐμης: «Διά σημερινήν εορτήν Ψυτταλείας διαθέσατε και δεύτερον βοηθητικόν σκάφος προς μεταφοράν Προέδρου Δημοκρατίας και λοιπών επισήμων», αναφέρει το τηλεγράφημα του Υπουργείου Ναυτικού, το πρωινό εκείνης της μέρας (πηγή: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος» - Ψηφιακό Αρχείο).

Ο λιμενάρχης Πειραιά Σ. Κλήρης στην ημερήσια διαταγή του θα πει: «Το μνημείον [του αφανούς «Έλληνος Ναύτου»] θα στηθή εις Ψυττάλειαν, την ιστορικήν νησίδαν, εις το στενόν της οποίας απέθανον νικώντες κατά την νικηφόρον της Σαλαμίνας ναυμαχίας οι γενναιότεροι των Ελλήνων ναυμάχων. [...] Ατενίσσατε εν σιγή τον επί της Ψυτταλείας συμβολικόν τύμβον, που συμβολίζει την θυσίαν και αρετήν όλων των ναυτικών γενεών της Ελλάδος. [...] Να γιατί το σημερινό απόγευμα η προσοχή θα στραφή ευλαβική στου πανόπτου μνημείου της Ψυτταλείας την θεμελιώσει...» (Μπουκουβάλας 1930).

Το μνημείο θεμελιώνεται εκείνη την ημέρα, ολοκληρώνεται όμως λίγους μήνες αργότερα. Από το 1931 είναι ορατό πλέον στα πλοία που εισέρχονται στο λιμάνι του Πειραιά (Μίλεσης 2015). Πρόκειται για μια απλή σύνθεση: από ένα τσιμεντένιο βάθρο προβάλλει απότομα ένας βράχος, επάνω στον οποίο κατευθύνεται πετώντας γλάρος με ανοιγμένα τα φτερά του (**ΕΙΚ. 1**).

Νηοπομπές, καταθέσεις στεφανιών και εκφωνήσεις λόγων είναι μερικές από τις εκδηλώσεις εκείνου του απογεύματος... (**ΕΙΚ. 2**). Αναλυτικότερα δεδομένα δίνονται στο Αρχείο του δημοσιογράφου και γενικού γραμματέα της οργανωτικής επιτροπής για τον εορτασμό της Εθνικής Εκατονταετηρίδας Ι. Δαμβέργη (Γενικά Αρχεία του Κράτους).

Μετά το 1930

Από το 1933 γιορτάζεται σε ολόκληρη την Ελλάδα η Ναυτική Εβδομάδα και οι εκδηλώσεις στον Πειραιά περιλαμβάνουν έκτοτε και αυτές στην Ψυττάλεια. Σε άρθρο στην Εφημερίδα «Ακρόπολις» της Κυριακής 2 Σεπτεμβρίου του 1934, με τίτλο: «Η τελετή του Αφανούς Ναύτου», γίνεται εκτενής αναφορά στους εορτασμούς στην νησίδα.

«Την 5.15' τα δύο πολεμικά «Κουντουριώτης» και «Λέων» εξέπλευσαν ήρεμα από του φαληρικού όρμου, όταν δε παρέπλευσαν ανοικτά της Φρεατύδας και ετέθησαν εν όψει της Ψυτταλείας, όπου το μνημείον του Αφανούς Ναύτου, ύψωσαν μέγαν σημαιοσολισμόν και έθεσαν πορείαν προς τον φάρον της νησίδος. Προ της Ψυτταλείας εν των μεταξύ είχαν λάβει θέσιν αρκετά ρυμουλκά επλεύσαντα εκ Πειραιώς και πολλὰι λέμβοι» (Ακρόπολις, Κυριακή 2 Σεπτεμβρίου 1934).

Οι εορτασμοί περιλαμβάνουν ρίψεις στεφανιών δάφ-

Εικ. 2. «Προσευχή για τον χαμένο ναύτη» (Πατρίς, Αρ. Φύλλου 860, Πέμπτη 6 Νοεμβρίου 1930)

νης στη θάλασσα, κανονιοβολισμούς, εκφωνήσεις λόγων, ενώ «εκ μέρους της Αεροπορίας τρία υδροπλάνα της Βάσεως Π. Φαλήρου, άτινα διαρκούσης της σεμνής τελετής, εξετέλουν πτήσεις άνωθι της Ψυτταλείας» (Ακρόπολις, Κυριακή 2 Σεπτεμβρίου 1934).

Το τέλος του μνημείου

Την περίοδο της δικτατορίας του Ι. Μεταξά υπάρχει σχεδιασμός να κατασκευαστεί ένα νέο μνημείο στην Ψυττάλεια. Ένα αρχικό σχέδιο του αρχιτέκτονα Ι. Ζολώτα αφορά τσιμεντένιο σταυρό, που θα είναι ορατός από απόσταση δέκα ναυτικών μιλίων (Μίλεσης 2015). Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος βάζει τέλος σε αυτά τα σχέδια. Το αρχικό μνημείο καταστρέφεται την περίοδο της Γερμανικής Κατοχής, οπότε και στη θέση του τοποθετούνται πυροβόλα και αντιαεροπορικά (Μίλεσης 2015).

Η επιλογή της Ψυτταλείας για την ανέγερση ενός ηρώου μόνο τυχαία δεν είναι, αφού σε διάφορες ιστορικές περιόδους το νησάκι επιλέγεται να φιλοξενήσει αντίστοιχα μνημεία και μετατρέπεται σε διαχρονικό τόπο μνήμης και προσκυνήματος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Χ. Κουλούρη, *Φουστάνελες και χλαμύδες. Ιστορική μνήμη και εθνική ταυτότητα 1821-1930*, Αθήνα, εκ. Αλεξάνδρεια 2020.

Στ. Μίλεσης, «Η περιπέτεια του "Αφανούς Ναύτου" που ακόμα είναι αφανής!», *Περίπλους Ναυτικής Ιστορίας*, Τεύχος 91, Απρίλιος - Μάιος - Ιούνιος 2015, 54-56 (αναπαραγωγή: http://pireorama.blogspot.com/2012/02/blog-post_20.html)

Γ. Α. Μπουκουβάλας, «Η Σημερινή Μεγάλη Νηοπομπή εις Μνήμην των Χαμένων Παιδιών της Θαλάσσης», *Πατρίς*, Αρ. Φύλλου 860, Πέμπτη 6 Νοεμβρίου 1930.

Ανασκαφικές και αναστηλωτικές εργασίες στο Δεσποτικό

Οι ανασκαφικές και αναστηλωτικές εργασίες στη νήσο Δεσποτικό πραγματοποιήθηκαν και φέτος, παρά τις δύσκολες συνθήκες και τα μέτρα που επέβαλε η πανδημία. Σε ό,τι αφορά την ανασκαφή, οι έρευνες επικεντρώθηκαν στην περιοχή νότια του τεμένους, όπου το 2020 είχε εντοπιστεί ορθογώνια δεξαμενή, σε πολύ μικρή απόσταση δυτικά της μάντρας του βοσκού. Διαπιστώθηκε πως αυτή η δεξαμενή αποτελούσε τμήμα ενός οργανωμένου και εκτενούς συστήματος συλλογής και επεξεργασίας υδάτων.

Στο νότιο προλάκκιο απολήγει λιθόκτιστος αγωγός μήκους 25 μ.. Ο κτιστός αγωγός ξεκινά από μία άλλη μεγάλη κτιστή δεξαμενή, σχεδόν κυκλικού σχήματος, διαμέτρου 11 μ. Τα τοιχώματά της σώζονται σε ύψος περίπου 1 μ.

Αποκαλύφθηκε επίσης ένας νέος χώρος με πλακόστρωτο που απέδωσε πλήθος

γραφής κεραμικής κυρίως του 6ου αι. π.Χ. (σκύφοι, λύχνοι, λεκάνες κ.ά.), ακόμη ένας τοίχος, μήκους σχεδόν 14 μ., για την κατασκευή του οποίου έχουν χρησιμοποιηθεί αρχαϊκά αρχιτεκτονικά μέλη, όπως μαρμαρινή βάση αναθηματικού κίονα, αλλά και δύο τμήματα κάτω άκρων μαρμαρινών κούρων.

Επίσης, μετά από αρκετούς μήνες επίπωσης και επισταμένης εργασίας, ολοκληρώθηκαν φέτος οι εργασίες αναστήλωσης στον αρχαϊκό ναό και το εστιατόριο του Ιερού του Απόλλωνα. Συγκεκριμένα, φέτος έγιναν οι εξής εργασίες: συμπλήρωση στο προστώο του ναού της αρχικής φάσης του στυλοβάτη, προσαρμογή παραστάδων των θυρών του ναού, συμπλήρωση του δυτικού τοίχου των δωματίων του ναού, τελικές επεξεργασίες των προσόψεων των δωματίων του ναού.

Σημαντικά ευρήματα στο ιερό της Αμαρυσίας Αρτέμιδος

Συνεχίζονται οι ελληνο-ελβετικές ανασκαφές ανατολικά της Αμάρυνθου στην Εύβοια. Το ερευνητικό πρόγραμμα, το οποίο στοχεύει φέτος στην περαιτέρω αποκάλυψη του ναού, είναι μία συνεργασία της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ευβοίας, με την Ελβετική Αρχαιολογική Σχολή στην Ελλάδα.

Ήδη από τις πρώτες μέρες της νέας ανασκαφικής περιόδου ήρθαν στο φως ση-

μαντικά ευρήματα από το εσωτερικό του ναού. Πρόκειται για μελανόμορφα αγγεία εισηγμένα από την Αττική, αγγεία τοπικών εργαστηρίων, πήλινα και χάλκινα ειδώλια, κοσμήματα, σφραγιδολίθους, μία χάλκινη

ασπίδα και ένα σιδερένιο κράνος. Κάτω από τον υστεροαρχαϊκό ναό, από τον οποίο μόνο τα θεμέλια σώζονται (10x30 μ.), εντοπίζονται κατάλοιπα τουλάχιστον δύο παλαιότερων αρχιτεκτονικών φάσεων, ανάμεσα σε αυτά και μία ημικυκλική εστία ή εσχάρα.

Συμπληρωματικές τομές ανασκάφθηκαν και σε άλλα σημεία του ιερού. Σε μία από αυτές, στη βόρεια άκρη του τεμένους, βρέθηκε μαζί με άλλες κεραμίδες ενός κτιρίου μια πλήληνη υδρορορή με λεοντοκεφαλή σε άριστη κατάσταση. Στην ίδια περιοχή αποκαλύφθηκε επίσης αρχαϊκός ή κλασικός τοίχος ο οποίος εκείνη την περίοδο περιόρισε το τέμενος προς Βορρά.

Προϊστορικός οικισμός στο Γκουριμάδι Καρύστου

Νέα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα προέκυψαν κατά την ανασκαφική έρευνα στο Γκουριμάδι Καρύστου, που πραγματοποιήθηκε για τέταρτη ανασκαφική περίοδο, από 24 Μαΐου έως 11 Ιουνίου 2021. Τα

αρχιτεκτονικά κατάλοιπα βρίσκονται σε προέκταση του ήδη γνωστού οικισμού προς τη δυτική πλευρά. Σημαντικό εύρημα είναι η αποκάλυψη τριών αβαθών κυκλικών οπών (πασσαλότρυπες) σε σειρά, που πιθανόν χρησίμευαν για την τοποθέτηση πασσάλων. Η διερεύνηση της χρήσης των οπών αυτών θα πραγματοποιηθεί κατά την επόμενη ανασκαφική περίοδο, το 2022. Η σημαντικότητα του οικισμού που χρονολογείται μέσω των ευρημάτων του στην Ύστερη Τελική Νεολιθική Εποχή είναι μεγάλη, επειδή μάλλον αποτελεί τον αρχαιότερο οικισμό στην περιοχή της Καρυστίας.

Κινητά ευρήματα όπως λίθινα εργαλεία, μεταξύ αυτών και τριπτήρες, κατεργασμέ-

νες λεπίδες οψιανού, αιχμές βελών, αποδεικνύουν ότι το επικρατέστερο υλικό είναι αυτό του οψιανού, γεγονός που προσδίδει ιδιαίτερη σημασία στις εμπορικές ανταλλαγές και επαφές του οικισμού με τα πλησίον ευρισκόμενα νησιά του Αιγαίου. Κατά τη διολογή των ευρημάτων βρέθηκαν σημαντικά δείγματα αγγείων της Ύστερης Τελικής Νεολιθικής Εποχής, πολλά εκ των οποίων και γραπτά.

Έκθεση αρχαιολογικών ευρημάτων από την Κέρο στην Αθήνα

Την έκθεση «δες ΑΠΕΝΑΝΤΙ. Έναν οικισμό στην Κέρο 4.500 χρόνια πριν», με τα σπουδαία αρχαιολογικά ευρήματα από την Κέρο και το Δασκαλιό, σημαντικές θέσεις της Πρωτοκυκλαδικής περιόδου (3200-2100 π.Χ.), παρουσίασαν στην Πινακοθήκη Δήμου Αθηναίων στο Μεταουργείο, ο Οργανισμός Πολιτισμού Αθλητισμού και Νεολαίας του Δήμου Αθηναίων και η Εφορεία

Αρχαιοτήτων Κυκλάδων του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού.

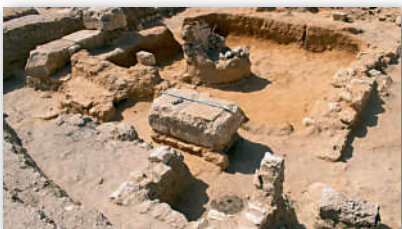
Η έκθεση βασίζονταν σε δύο άξονες: από τη μια προβάλλοντας όψεις της ζωής στο Δασκαλιό που καταδεικνύουν την ιδιαιτερότητα και τη θέση του σε ένα εκτενές δίκτυο ανταλλαγών. Από την άλλη, παρουσιάζοντας πτυχές της ανασκαφικής διαδικασίας και τεκμηρίωσης, που πραγματοποιήθηκαν με τη χρήση τεχνολογιών αιχμής, καθώς και πλευρές της απαιτητικής εργασίας αρχαιολόγων και ερευνητών, υπό ιδιαίτερα δύσκολες εδαφολογικές και κλιματολογικές συνθήκες.

Η Κέρος αποτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα κέντρα του Κυκλαδικού πολιτισμού της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού και χαρακτηρίζεται ως μια από τις σημαντικότερες προϊστορικές θέσεις παγκοσμίως εντυπωσιάζοντας με την αρχιτεκτονική πρωτοαστική της διαμόρφωση, ενώ το δυτικό άκρο της Κέρου υπήρξε μέρος «ιερό», καθώς ταξιδιώτες από τα νησιά των Κυκλάδων έφταναν μέχρι εδώ για να τηρήσουν μια μακρά παράδοση απόθεσης σπασμένων μαρμαρινών ειδωλίων, αγγείων και άλλων ξεχωριστών αντικειμένων.

Η αρχαιολογική έρευνα που διεξήχθη στο Δασκαλιό, έδωσε εξαιρετικά ευρήματα, παγκόσμιας αναγνώρισης, τα οποία παρουσιάστηκαν για πρώτη φορά στο κοινό κατά τη διάρκεια της έκθεσης στην Αρχαιολογική Συλλογή Κουφονησίου.

Στο φως οικισμός της ελληνορωμαϊκής εποχής στην Αλεξάνδρεια

Τα ερείπια ενός οικισμού της ελληνορωμαϊκής εποχής της Αλεξάνδρειας, που υπήρξε και εμπορικό προάστιο, έφερε στο φως η αιγυπτιακή αρχαιολογική σκαπάνη στην περιοχή Σάτμπι,

πολύ κοντά στο χώρο της Ελληνικής Κοινότητας Αλεξανδρείας.

Στα εξωτερικά τείχη της αιγυπτιακής πόλης κατά την ελληνορωμαϊκή εποχή, περιλαμβάνονταν χώροι ανάπαυσης για ταξιδιώτες και επισκέπτες στην περιοχή μέχρι και την απόκτηση των απαραίτητων αδειών εισόδου, αλλά και χώροι για την εξέταση και τον καθορισμό των φόρων στα εμπορεύματα που εισάγονταν στην πόλη. Ο χώρος αυτός αποτελούσε ένα διαμετακομιστικό κέντρο, για ταξιδιώτες, επισκέπτες και εμπόρους.

Όλη η περιοχή χωριζόταν από έναν κεντρικό δρόμο κάθετο και παράλληλες οδούς, όλα συνδεδεμένα με δίκτυο λυμάτων. Υπήρχαν επίσης πηγάδια, χώροι αποθήκευσης, όπου βρέθηκαν αγγεία, αγάλματα και άλλα αντικείμενα, ενώ αποκαλύφθηκαν εργαστήρια και καταστήματα για την κατασκευή και πώληση αγαλμάτων θεοτήτων, αυτοκρατόρων και προσωπικοτήτων, μεταξύ των οποίων και του Μεγάλου Αλεξάνδρου, με τους αρχαιολόγους να βρίσκουν καλούπια για την κατασκευή αυτών των αγαλμάτων και μια προτομή από αλάβαστρο, και αντικείμενα που χρησίμευαν για την παραγωγή φυλακτών για τους πολεμιστές.

Ο χώρος λειτούργησε από τον 2ο αι. π.Χ. μέχρι τον 4ο αι. μ.Χ., υποστηρίζουν οι επιστήμονες.

Αποκάλυψη Ελληνορωμαϊκού εργαστηρίου κεραμικής στην Αίγυπτο

Ελληνορωμαϊκό εργαστήριο κεραμικής αποκάλυφθηκε στην Αίγυπτο, σε μια θέση με κατοίκηση από την Πρώτη Δυναστική περίοδο στη θέση Κομ Αζίζα της περιοχής Αμπού Χούμος, στο βορειοδυτικό Δέλτα του Νείλου, 169 χιλιόμετρα βόρεια του Καΐρου.

Σε δηλώσεις των αρμοδίων αρχαιο-

λογικών αρχών υπογραμμίστηκε ότι το εργαστήριο έχει δομικά στοιχεία που χρονολογούνται από την περίοδο μεταξύ του 3ου αι. π.Χ. και του 1ου αι. μ.Χ. Η ομάδα αποκάλυψε το σημείο όπου ζυμώνεται ο πηλός και στη συνέχεια προστίθενται επιπλέον ουσίες για να είναι πιο εύπλαστος. Στο σημείο αυτό βρέθηκαν εργαλεία από μέταλλο, τμήματα κεραμικού τροχού και διαμορφωμένα κομμάτια πηλού. Ταυτοποιήθηκε επίσης η περιοχή όπου τα σχηματισμένα αντικείμενα έμεναν για να στεγνώσουν πριν ψηθούν.

Επίσης βρέθηκε οικισμός με οικίες από λάσπη, όπου βρέθηκαν κεραμικά καθημερινής χρήσης, φούρνοι μαγειρέματος και χώροι αποθήκευσης. Πα-

ράλληλα ήρθαν στο φως τάφοι από πλίνθους, καλυμμένοι με παχύ στρώμα λάσπης, οι οποίοι περιείχαν σκελετούς κτερισμένους με κεραμικά και αλάβαστρινα αγγεία. Στο χώρο βρέθηκαν επίσης χάλκινα νομίσματα της Πτολεμαϊκής περιόδου. Τα παραπάνω μαρτυρούν την κατοίκηση της θέσης κατά την Πρώτη Δυναστική και την Ελληνορωμαϊκή εποχή.

Μεγάλη αρχαία αιγυπτιακή πόλη αποκαλύφθηκε στη Δυτική Όχθη του Λούξορ

Μεγάλη αρχαία αιγυπτιακή πόλη αποκαλύπτεται στη Δυτική Όχθη του Λούξορ. αναζητώντας στη θέση αυτή τον ταφικό ναό του Τουταγχαμών, Η πόλη, χρονολογείται κατά τη βασιλεία του φαραώ Αμενχοτέπ (1391-1353 π.Χ.), συνέχισε να χρησιμοποιείται κατά τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του διαδόχου του, Αμενχοτέπ Δ' ή Ακενατών, ενώ ίσως κατοικήθηκε και κατά τη βασιλεία των φαραώ Τουταγχαμών και Άυ. Πρόκειται για μια τεράστια οικιστική εγκατάσταση,

Η κατάσταση στην οποία βρέθηκε η πόλη και ο μεγάλος αριθμός των αντικειμένων θυμίζουν μια άλλη, διάσημη πόλη, την αρχαία Πομπηία.

Μέχρι στιγμής, έχουν αποκαλυφθεί τρεις περιοχές φαινομενικά διαφορετικού χαρακτήρα. Στην πρώτη, στο νότιο τμήμα του ανεσκαμμένου χώρου, οι

αρχαιολόγοι έχουν εντοπίσει χώρους αποθήκευσης και προετοιμασίας φαγητού όπου έχουν εντοπιστεί φούρνοι και άφθονη κεραμική. Από το μέγεθος

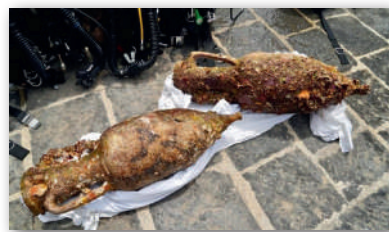
του συγκροτήματος φαίνεται ότι ο χώρος είχε σχεδιαστεί για να εξυπηρετεί μεγάλο αριθμό ατόμων, πιθανώς απασχολούμενους σε ένα μεγάλο έργο.

Η δεύτερη περιοχή, που είναι μερικώς ανεσκαμμένη, περιλαμβάνει μεγαλύτερες και καλά οργανωμένες μονάδες οικιστικού αλλά και διοικητικού χαρακτήρα. Περιβάλλεται από κυματιστό τείχος, μια ιδιαίτερη αρχιτεκτονική μορφή που είναι γνωστή στην περιοχή των Θιβών από το Μέσο Βασίλειο και αργότερα εξαπλώνεται και σε άλλες περιοχές της Αιγύπτου.

Βρέθηκε στην Ιταλία αρχαίο ρωμαϊκό πλοίο με αμφορείς κρασιού

Οι ειδικοί θεωρούν την ανακάλυψη ενός ρωμαϊκού ναυαγίου του 2ου αιώνα π.Χ. με φορτίο αμφορείς κρασιού, ως ένα από τα σπουδαιότερα ευρήματα των τελευταίων ετών.

Ένα ρωμαϊκό πλοίο που χρονολογείται από τον 2ο αιώνα π.Χ., ανακαλύφθηκε στη Μεσόγειο ανοικτά των ιταλικών ακτών. Στη δημοσιότητα ήρθαν εικόνες από το ναυάγιο, οι οποίες αποκαλύπτουν ότι το καράβι κουβαλούσε ένα τεράστιο φορτίο με αμφορείς κρασιού.

Το πλοίο βρέθηκε σε βάθος 92 μέτρων, κοντά στην πόλη «Isola delle Femmine», στην ηπειρωτική Σικελία και συγκεκριμένα στην επαρχία του Παλέρμο. Το αρχαιολογικό εύρημα αξιολογείται από τις τοπικές αρχές ως ένα από τα πιο σημαντικά των τελευταίων ετών. Υπάρχουν πολυάριθμα αρχαία ρωμαϊκά ναυάγια στη θάλασσα της Μεσογείου, μερικά από τα οποία δεν έχουν ακόμα ανακαλυφθεί από τις αρχές.

Το ταξίδι του Εβλιγιά Τσελεμπί στον Πειραιά

Όπως το αποδίδει ο Κώστας Μπίρης στο βιβλίο του «Τα Αττικά του Εβλιγιά Τσελεμπή. Αι Αθήναι και τα περίχωρά των κατά τον 17ον αιώνα». Αθήναι 1959.

Ερευνά και γράφει ο **Δημήτρης Κρασονικολάκης**
Δημοσιογράφος - Συλλέκτης.

Ανεξάρτητος ερευνητής πειραιϊκής ιστορίας και λογοτεχνίας.

Ο Οθωμανός περιηγητής, διανοούμενος και πιστός μουσουλμάνος Εβλιγιά ή Εβλιγιά Τσελεμπή (Enliya Çelebi, 1611 έως 1682 - 1684) έζησε μια έντονη ζωή γεμάτη ανέσεις και αναγνώριση. Έλαβε μέρος σε εκστρατείες, διπλωματικές αποστολές και επιδιώκοντας να ταξιδεύει παντού, γύρισε τη Μικρά Ασία, τη Συρία, τη Μεσοποταμία και την Αίγυπτο. Ανέβηκε Αυστρία, Γερμανία, Βέλγιο, Σουηδία, Πολωνία, Ρωσία. Από την Κριμαία ήλθε στην Κωνσταντινούπολη. Το συγγραφικό του έργο, που έμεινε μάλλον ασυμπλήρωτο αφού έχει αφήσει πολλά κενά, κλείνεται στο δεκάτομο «Οδοιπορικό» ή «χρονικό, ιστορία του προσκυνητή», Seyahatname ή Tarih-i Seyyah». Ίσως να μην επισκέφτηκε όλα τα μέρη που αναφέρει, οι μελετητές προσπαθούν να βρουν πια κεφάλαια είναι προσωπικές του μαρτυρίες και πια αντιγραφές ή φαντασιώσεις. Πάντως το 1667 κατέβηκε στην Ελλάδα. Από την Εύβοια ήλθε στην Αθήνα μέσω

Κηφισιάς.

Μετά την περιγραφή της Ακρόπολης και των μνημείων των Αθηνών εξέδραμε στον Πειραιά όπου αναφέρεται στο μαρμάρينو Λέοντα.

Ύστερα επισκέφτηκε το μοναστήρι της Καισαριανής και άλλα σημεία (Χαλάνδρι, Μεσόγεια).

Έφτασε στο Πόρτο Ράφτη και πήρε ένα πλοίο για να κάνει το γύρο της Αττικής. Περνώντας έξω από το παλιό λιμάνι της Αθήνας, έξω από το λιμάνι του Πειραιά, δίπλα από την Ψυτάλεια, αποβιβάστηκε στην Κούλουρη. Ξαναήλθε [το αναφέρει αόριστα] με πλοίο στην απέναντι παραλία της Αττικής και βρέθηκε στην Αθήνα.

Από τον Πειραιά πάλι ταξίδεψε στα νησιά του Σαρωνικού, έμεινε μια βραδιά στη Σαλαμίνα, έπλευσε κι έφτασε στο λιμάνι και ανέβηκε στην Αθήνα.

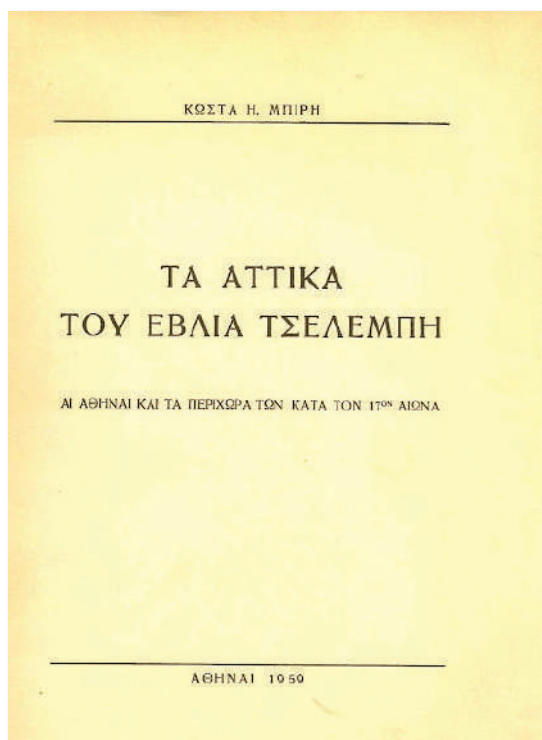
Το όνομα του είναι σχεδόν άγνωστο στην πειραιϊκή βιβλιογραφία.

Ο αρχιτέκτονας και λαογράφος Κώστας Μπίρης (1899 - 1980) κυκλοφόρησε στα 1959 στην Αθήνα το βιβλίο «Τα Αττικά του Εβλιγιά Τσελεμπή. Αι Αθήναι και τα περίχωρά των κατά τον 17ον αιώνα». Στην εισαγωγή αναφέρει ότι το γραμμένο στην παλαιά τούρκικη γραφή κείμενο μεταφράστηκε τον 19ου αιώνα.

Από τη μετάφραση του Χάμμερ στα αγγλικά ο Αλέξανδρος Α. Πάλλης μετέφερε αποσπάσματα στο βιβλίο του «Σελίδες από τη ζωή της παλιάς γενιτσαρικής Τουρκίας» (1940, το ανατύπωσε η ΕΚΑΤΗ στα 1990. Η ΕΚΑΤΗ επίσης στα 1991 εξέδωσε το ΤΑΞΙΔΙ στην ΕΛΛΑΔΑ από την Θράκη έως την Αττική του Εβλιγιά Τζελεμπί σε μετάφραση Νίκου Χειλαδάκη). Κατόπιν το όλο κείμενο μεταφέρθηκε σταδιακά στα σύγχρονα τουρκικά από την Επιτροπή Τουρκικής Ιστορίας κι άρχισε η μετάφρασή του σε άλλες γλώσσες. Έτσι Έλληνες ερευνητές μετέφρασαν μέρη από τον Εβλιγιά που ενδιέφεραν τις περιοχές τους.

Ο Δημοσθένης Τζώρτζογλου δημοσίευσε στα ΕΛΛΗΝΙΚΑ (τόμος Δ', 1931) σημεία της περιοδείας του στην Αττική αλλά με πολλά λάθη και δυσνόητες εκφράσεις.

Κάποιες παρανοήσεις ανασκεύασε ο Θεόδοτος Σοφοκλής Αβραάμ Χουδαβερδόγλους (υπήρξε και βουλευτής στην Οθωμανική Βουλή). Με τη βοήθεια του Χουδαβερδόγλους και του αρχιτέκτονα Α. Μαυρομάτη, ο Μπίρης παρουσίασε αρχικά πιστότερη μετάφραση των αττικών αναφορών του Τσελεμπή στα ΑΘΗΝΑΪΚΑ, 1957, τεύχος 6 και 7. Στο τελικό του βι-

βλίο του 1959 με τη συνδρομή του τουρκομαθούς Ι. Α. Αργυρόπουλου βελτίωσε σημαντικά και εξέδωσε τη μονογραφία του, δηλαδή «το έργο με ακέραιο το κείμενο, όσο είναι δυνατόν πιστότερα δοσμένο στην Ελληνική και με πιο εμπειριστατωμένη την σχολιάσι του» (σελ. 20).

Από το παραπάνω βιβλίο ο Παρασκευάς Ευαγγέλου στο Πειραικό Αρχείο, 1981, τόμος Α, σελ. 160 - 161, αντιγράφει ένα απόσπασμα από την εισαγωγή, σελ. 9 και από το κυρίως κείμενο στη σελ. 25. [Εκτενές κείμενο για τον Εβλιά, Κυριάκος Σιμόπουλος, «Ο μεγάλος Τούρκος περιηγητής», στο Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα, τόμος Α', 1972, σελ. 580 - 600]

Ο Κώστας Μπίρης με τα μέσα της εποχής του αφού δίνει την σωστή κατ' αυτόν μετάφραση [από τον 8ο τόμο της επίσημης τουρκικής έκδοσης, 1928, σελ. 248 - 275 όπως γράφει], με τις γνώσεις του στην αττική κι αθηναϊκή τοπογραφία και μνημειολογία, ταυτίζει με σχολιασμούς τα αρχαία κτίσματα και τους τόπους.

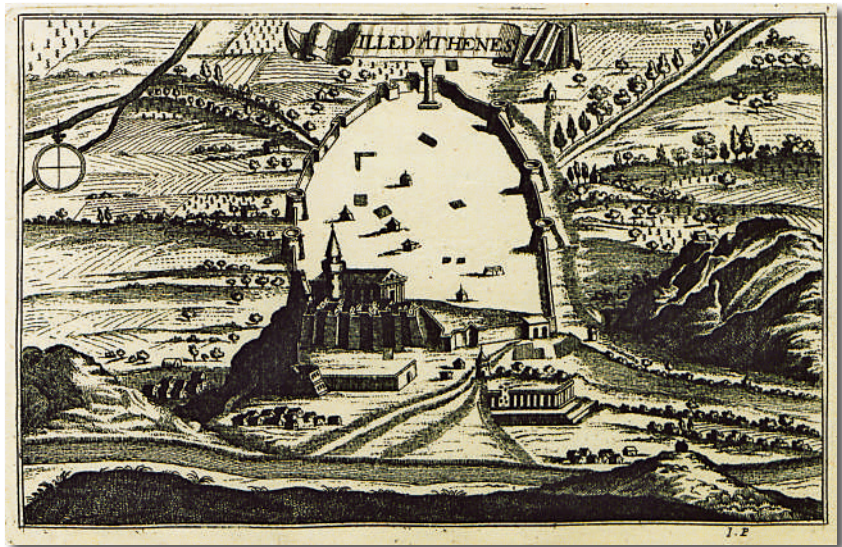
Όσον αφορά όμως στον Πειραιά, έπεσε σε λίγα σφάλματα τα οποία ίσως κατόπιν να ανασκεύασε, πράγμα που δεν το γνωρίζω.

Εγώ θα απομονώσω τα εδάφια που μας ενδιαφέρουν και θα δώσω τη σωστή πειραιϊκή διάσταση στο σχολιασμό:

Σελίδες 25 - 26:

Κοντολογίς, δεν υπάρχουν και στα επτά κλίματα της γης από τα θαυμαστά του κόσμου και τα παράδοξα των αιώνων, όσα θαυμάσια, παράδοξα, παραδειγματικά και αξιοθέατα δημιουργήματα υπάρχουν σ' αυτήν την πόλι της Αθήνας, την ευάρεστη αυτή μεγαλόπολι και στο ανοιχτόκαρδο Παλιό Λιμάνι της, στις τριγύρω θεαματικές κοιλάδες της, στο Λιμάνι του Δράκου, στο Λιμάνι του Ράφτη, στην εκκλησιά που λέγεται Κριού κεφαλή...

ΣΧΟΛΙΑ: Γοητευμένος ο Εβλιά περιγράφει ως μοναδικά στον κόσμο τα αξιοθέατα της Αττικής και θαυμάζει τη ζηλευτή θέση της Αθήνας, το τοπίο της παραλιακής της ζώνης

από το Παλιό Φάληρο μέχρι τον Πειραιά. Με την επωνυμία του παλιού λιμανιού ως «ανοιχτόκαρδο» θα εννοεί μάλλον την ωραία θέα και την άνεσή του για προσέγγιση των πλοίων σε ολόκληρο το Φαληρικό Όρμο. Λιμάνι του Δράκου ή Δράκος εξηγεί παρακάτω ο Εβλιά ότι λέγεται το λιμάνι του Πειραιά από το μαρμαρίνο λιοντάρι που έμοιαζε με υπερφυσικό ον. Λιμάνι του Ράφτη είναι το Πόρτο Ράφτη, Terzi Kayasi στα τουρκικά. Ονομάστηκε έτσι είτε από ένα άγαλμα που το πέρασαν ως άγαλμα κάποιου Ράφτη ή από την αρβανίτικη ομόηχη λέξη που σημαίνει Πλατανάκι. Κριού Κεφαλή [κορς βασι, κοτς μπασί] είπαν το μοναστήρι της Καισαριανής από το γλυπτό σε σχήμα κεφαλής ενός κριού που χρησιμεύει ως κρήνη.

Σελίδες 52 - 54:

Για τα αξιοπερίεργα του Λιμανιού του Δράκου.

Δυό ώρες μακριά, προς την μεσημβρινή μεριά της πόλεως, στο βάθος ενός κόλπου της Άσπρης Θάλασσας, με το όνομα Λιμάνι του Δράκου, είναι το περίφημο ανάμεσα στους θαλασσινούς, στους ναυτικούς και στους καπετανούς των ωκεανών Λιμάνι του Δράκου. Στη άκρη του μεγάλου χανιού (ξενώνας) που είναι στην αρχή της αποβάθρας της ακτής αυτού του λιμανιού, ένας μαρμαρογλύπτης έκαμε από άσπρο μάρμαρο ένα λιοντάρι, μεγάλο όσο το ανάστημα δυό ανθρώπων, καθισμένο απάνω σ' ένα βάθρο από άσπρο μάρμαρο και με το στόμα ανοικτό προς την θάλασσα που είναι προς την νότια μεριά. Και παρόμοια μ' αυτό δεν μπορούν σε τούτον τον κόσμο, κι' αν μαζεθούν όλοι οι περίφημοι ζωγράφοι, να κτυπήσουν με την σμίλη μιιά γλυφή. Το κεφάλι αυτού του λιονταριού είναι όσο ένας τρούλλος χαμαμιού. Τα μπροστινά του πόδια στηρίζονται στην άκρη της θάλασσας, και κάθεται με τα πιασινά του, σαν να κυττάζει τα πλοία που είναι στη θάλασσα. Εξ αιτίας αυτού του τρομερού και παράδοξης τέχνης ομοιώματος δράκου, ονομάζουν τούτο το λιμάνι Λιμάνι του Δράκου. Και τούτο είναι αξιοθέατο έργο.

Το λιμάνι αυτό χωράει 300 κομμάτια πλοία. Είναι ένα λιμάνι στρογγυλό σαν τσανάκι, που κλείνει με πόρτα. Είναι λιμάνι προφυλαγμένο από πέντε ανέμους και εξαίρετο αγκυροβόλιο. Μάλιστα, ο Τζαν Πολάτ Μουσταφά πασάς, όταν ήταν καπουδάν-πασάς (αρχηγός του στόλου), σ' αυτό το λιμάνι αγκυροβόλησε τον αυτοκρατορικό στόλο. Και, όταν έχτιζε στο στόμιό του έναν μεγάλο πύργο, είδε αυτό το λιοντάρι και, με διάφορες μπογιές, του έκανε λογιής-λογής ζωγραφίες, που τα ίχνη τους φαίνονται και σήμερα απάνω στο κορμί του λιονταριού. Αργότερα, ο σουλτάνος Μουράτ Δ' εκάλεσε τον Τζαν Πολάτ Μουσταφά πασά στην πρωτεύουσα και ο πύργος έμεινε ατέλειωτος. Όταν θ' αποτελειωνόταν ο

πύργος αυτός, τούτο το λιμάνι του Λιονταριού θα γινόταν ένα αληθινά σίγουρο λιμάνι. Αλλά, το δόλιο αυτό λιμάνι δεν έχει νερό στις ακτές του. Υπάρχουν όμως πολλά πόσιμα νερά στα κοντινά κτήματα.

Αυτός (εγώ) ο ταπεινός, είδα το λιοντάρι αυτό με προσεκτικό βλέμμα. Στα χρόνια των απίστων, το περιέργο αυτό θηρίο, λένε πως ήταν βρύση. Γιατί, όπως στέκεται καθισμένο στο πίσω του μέρος, έχοντας το στόμα του ανοικτό στον αέρα, και υπάρχει μπροστά στα μπροστινά του πόδια μιά μονοκόμμη μεγάλη γούρνα, γίνεται φανερό ότι ήτανε βρύση που έτρεχε και από το στόμα του ετίναζε πόσιμο νερό όσο το κορμί ενός ανθρώπου, που χυνόταν στην γούρνα, από την οποία όλοι οι καπετανέοι έπαιρναν νερό. Η πηγή του νερού αυτού υπάρχει σ' ένα ψηλό βουνό, που το λένε Τρελλό Βουνό, δυό ώρες μακριά προς τα ανατολικά της πόλεως της Αθήνας. Από εκεί, το νερό, λένε, ότι έβγαине με κιούγκια (πηλοσωλήνες) και έτρεχε από το στόμα τούτου του λιονταριού. Ακόμα και σήμερα φαίνονται τα μέρη και οι αγωγοί (του).

ΣΧΟΛΙΑ: Ενώ ο Μπίρης δε σχολιάζει καθόλου το κείμενο εμείς οι Πειραιώτες μπορούμε να γράψουμε πολλά. Θα αρκεστώ σε κάποιες επισημάνσεις αφού είναι περιττό να ξαναμιλήσω αναλυτικά για τις παλιές ονομασίες του Πειραιά ως Πόρτο Λεόνε και Πόρτο Δράκο.

Περισσότερα για το μαρμάρινο λιοντάρι στο άρθρο μου «Ο Λέων του Πειραιώς», Εφημερίδα ΠΕΙΡΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ, Πέμπτη 23 Ιανουαρίου 1997, σελ. 18, όπου γράφω στην εισαγωγή: *Porto Leone, P. Leone, Porto Lion, Port (de) Lion, Lyon, P. Leo, P. di Leo, Porto Draco, P. Dracone*, Δράκος, *Aslan Limanı*. Έτσι έλεγαν και έγραφαν το έρημο λιμάνι του Πειραιά οι Φλωρεντινοί, Βενετοί, Ιταλοί, Φράγκοι, Έλληνες και Τούρκοι στους αιώνες της περασμένης χιλιετίας, μέσα από τις ιστορικές περιπέτειες που τράβηξε ο τόπος μέχρι το 1835.

Ακdeniz λέγεται η Μεσόγειος και κατ' επέκταση το Αιγαίο (Ege Denizi). Ο Εβλιγιά είδε στην τότε αποβάθρα του Πειραιά το πανδοχείο - χάνι - κατάλυμα που εξυπηρετούσε τους ταξιδιώτες και τους ναυτικούς αλλά δεν αναφέρει καθόλου τη Μονή του Αγίου Σπυρίδωνα. Φυσικά, αφού δεν είχε κτιστεί ακόμα...

Είναι όμως από τους «τυχερούς» που αντίκρισε το λιοντάρι εκεί, στη θέση του, είκοσι χρόνια πριν το απαγάγει ο Μοροζίνι στη Βενετία. Το μνημονεύει σαν εντελώς απaráμιλλο, μοναδικό στο είδος του, αξιοθέατο.

Πλάθοντας το παραμύθι του, απέδωσε στον Τζαν Πολάτ Μουσταφά Πασά [Canrolat Mustafa Paşa] το χτίσιμο του πύργου της εισόδου του λιμένα και τη χάραξη των επιγραφών - σβησμένες σχεδόν και δυσνόητες σήμερα - στις πλευρές του λέοντα. Όταν λοιπόν αναγκάστηκε να φύγει, ο πύργος έμεινε ατελείωτος, δεν κατορθώθηκε η φύλαξη της περιοχής από τους πειρατές και τους εχθρούς της αυτοκρατορίας και έτσι ο Πειραιάς έχασε την ευκαιρία να γίνει ένα ασφαλές και κανονικό λιμάνι.

Δεν αποκλείεται πάνω στα ερείπια του αρχαίου πύργου στην άκρη της εισόδου του προλιμένα να είχε χτιστεί ένας πιο νέος. Η ακτογραμμή ήταν άνυδρη αν και ο Εβλιγιά πληροφορήθηκε ότι υπήρχε νερό στα κοντινά κτήματα. Οι αρχαίοι υδραγωγοί είχαν εγκαταλειφτεί και αχρηστευθεί. Ένας μεγάλος σε μήκος «αγωγός ύδατος για τις ανάγκες του στόλου» [ένας δεύτερος νοτιότερα] και μια δεξαμενή στη θέση προς τη σημερινή Πλατεία Καραϊσκάκη υπήρχε ήδη στα 1687, που μπορεί να τον έφτασε ο Εβλιγιά. Δεξαμενές και πηγάδια είναι σίγουρο - το βεβαιώνουν και οι περιηγητές - ότι είχαν φτιαχτεί και ανοιχτεί στις μάντρες, στα χωράφια και στις εξοχικές αγροικίες. Τρελό Βουνό, deli dağ, ονομαζόταν ο Υμηττός.

Σελίδες 62 - 63:

Από εκεί, όταν γυρίση (κανείς) τον κάβο της Αλυκής και πάη προς τα βορειοδυτικά, κατά μήκος της ακρογιαλιάς, φθάνει στην παραλία του Παλιού Λιμανιού (Εσκή Λιμανί) της πόλεως της Αθήνας. Στην γλώσσα των Φράγκων, το όνομα αυτού του λιμανιού είναι Πόρτο Οβάκιο (Πόρτο Βέκιο).

Προς τα δυτικά αυτού του λιμανιού είναι το Λιμάνι του Δράκου της Αθήνας που στη γλώσσα την Φράγκων το όνομά του είναι Πόρτο Λέο. Τον παλιό καιρό, οι άπιστοι στο στόμιο τούτου του λιμανιού έρριξαν πέτρες και χρειά-

ζεται μεγάλη προσοχή όταν μπαίνει κανείς σ' αυτό το λιμάνι. Αυτές οι πέτρες βρίσκονται στην ανατολική μεριά του λιμανιού. Από το λιμάνι αυτό έως όπου φτάση (κάνεις) στο κάστρο των Μεγάρων είναι τριάντα πέντε μίλια... Ανάμεσα στο λιμάνι αυτό της Αθήνας και του νησιού Κούλουρη είναι ένα μικρό νησάκι, που το λένε νησί Χαράμι. Από το λιμάνι της Αθήνας το νησάκι Χαράμι είναι δυό μίλια (μακρυνά). Είναι πολύ κοντά ώστε ακούγεται η φωνή του πετεινού. Αλλά στο ενδιάμεσο προς το νησάκι αυτό περνούν άνετα τα πλοία.

Το νησί Κούλουρη είναι νησί με πεύκα και κέδρα. Όλες οι μεριές του είναι τόπος όπου πιάνει πολύ καλά η άγκυρα. Το μεταξύ της παραλίας (της Αττικής) και του νησιού Κούλουρη είναι ένα μίλι και το βάθος της θάλασσας πέντε οργιές.

Υπάρχει στην Κούλουρη μιά εκκλησία, το όνομά της το λένε Άγιος Νικόλαος. Τα πλοία που φθάνουν στο νησί αυτό, αράζουν μπροστά στην εκκλησιά. Τα πόσιμα νερά βρίσκονται στις πευκόφυτες ρεματιές.

Από εκεί ευγυρίσαμε πάλι προς τα δυτικά και φιλοξενηθήκαμε στου Ιμπραήμ-αγά, βοεβόδα της μεγάλης πόλεως της Αθήνας, και καταγάγαμε και πάλι στην εξέτασι της καταστάσεως της Αθήνας.

ΣΧΟΛΙΑ: Αλυκή είναι η παραλία της Αναβύσσου. Ως το Παλιό Λιμάνι της Αθήνας, το Porto Vecchio στα ιταλικά που γράφει ο Εβλιά, ταυτίζει ο Μπίρης (σελ. 9, 25 - 26, 62) το λιμανάκι στους Τρείς Πύργους, στου Ξηροτάγαρου [ήταν κτηματίας του τόπου] στο λόφο με το ναό του Αγίου Γεωργίου στο Παλιό Φάληρο. Πράγματι εκεί ήταν σύμφωνα με τις γραπτές μαρτυρίες το λιμάνι της αρχαίας Αθήνας πριν ο Θεμιστοκλής το μεταφέρει στον Πειραιά. Δε γνωρίζει όμως καλά τα πειραιϊκά, δεν είχε υπ' όψη του τον βενετικό χάρτη του 1687 (είκοσι χρόνια αργότερα) και τις άλλες πηγές που βεβαιώνουν ότι Παλιό λιμάνι της Αθήνας θεωρούσαν στα μεσαιωνικά χρόνια και το λιμένα της Μουνιχίας, το σημερινό Μικρολίμανο. Στον εν λόγω χάρτη σημειώνεται ως Porto vecchio d' Attene. Αλλού τον βρίσκουμε ως Porto Phalericus, Phalerus. Οι πέτρες ανατολικά του λιμανιού είναι τα λείψανα των αρχαίων οχυρώσεων και των λιμενικών έργων που βούλιαξαν με την άνοδο της στάθμης. Νόμιζαν ότι είναι ύφαλοι. Χαράμι ονομάζει ο Εβλιγιά την Ψυττάλεια αλλά φαίνεται έπειτα να τη μπερδεύει και με την Ύδρα (σελ. 68).

Η Σαλαμίνα λέγεται Kulur στα τουρκικά από μια αρχαία ελληνική ονομασία της.

Ο Μπίρης έγραψε (σελ. 9 και 63) ότι αποβιβάστηκε «στο λιμανάκι του Κερατσινιού» και ξαναγύρισε στην Αθήνα, από τη δυτική της πλευρά, μέσω του δρόμου της Κούλουρης (όπου ένα τμήμα της είναι η οδός Ορφέως). Αυτό δε το διευκρινίζει ο Εβλιά, οπότε είναι αυθαίρετη η γνώμη του. Δεν γνωρίζω κάτι για τον Ιμπραήμ αγά, ο Μάρκος Κομίνης έχει εκδώσει τα ονόματα των βοεβόδων από το 1752 έως το 1821.

Σελίδα 67:

Ενώ περιδιαβάζαμε έτσι σ' αυτήν την πόλη της Αθήνας και καλοπερνούσαμε, έδωσε ο Θεός και ήρθε απεσταλμέ-

νος από την πρωτεύουσα και διάβασε βασιλική διαταγή για την προμήθεια εφοδίων για το νησί της Κρήτης. Και, σύμφωνα με το αυτοκρατορικό διάταγμα (φιρμάνι) εμπήκαμε στην φρεγάτα του καπετάνιου Αλή Μπαλή από το Λιμάνι του Δράκου και επήγαμε να προμηθευθούμε τσούλια, τροβάδες, σούβλες και βαμβάκι, από τα δώδεκα νησιά με τη σειρά Αίγινα, Πόρο, Χαράμι, Δοκό, Τσάμπιτσα κλπ.

ΣΧΟΛΙΑ: Η πολιορκία του Χάνδακα της Κρήτης κράτησε δυο χρόνια ακόμα, ως το 1669 που παραδόθηκε στου Τούρκους από τους Βενετούς. Ο,τιδήποτε χρειαζόταν ο στρατός το έπαιρναν οι εισπράκτορες κυρίως με τη βία, τη φορολόγηση των υπηκόων και σπάνια με αγορά.

Η σύγχυση όσον αφορά στα ονόματα συνεχίζεται, βρήκα ότι Çamlıca - Çamlıcalar λέγεται η Ύδρα στους σύγχρονους τουρκικούς χάρτες ενώ σύμφωνα με τον Μπίρη (σελ. 68): «Τσάμιτσα (τσάμι = πεύκο) είναι μετάφρασις του αρχαίου ονόματος Πιτυούσα, από το οποίον προέκυψε το Πέτσα - Σπέτσα». Οι Σπέτσες όμως λέγονται από τους γείτονές μας Suluca - Sulucalar. Küşük Çamlıca ο Δοκός, Domala ο Πόρος.

Εδώ γράφει λίγα πράγματα για την Αίγινα Egene, περιγράφει σε μια παράγραφο τη Σαλαμίνα όπου φιλοξενήθηκαν μια νύχτα και εισπράξανε 2.000 για το δημόσιο, έχει ένα κενό στο οποίο παραλείπει εντελώς ένα νησί, και συνεχίζει:

Σελίδα 69:

«Από εκεί πάλι, με αέρα ψυχρό και δυνατό, εφθάσαμε, δόξα τω Θεώ, στο Λιμάνι του Δράκου της πόλεως της Αθήνας και, την ώρα που αράξαμε, έφθασαν δυό μεγάλα ντελίνια από την Ισπανία, χαιρέτησαν με κανονιές τον βοεβόδα της Αθήνας και τους Φράγκους προξένους και έφεραν άφθονα δώρα στους επίσημους. Αμέσως την άλλη μέρα, εγώ ο ταπεινός αποχαιρέτησα όλους τους φίλους...».

ΣΧΟΛΙΑ: Πολύ χαρακτηριστική σκηνή στην τουρκοκρατία ήταν ο ερχομός ξένων πλοίων στον Πειραιά και η δωροδοκία των τοπικών αρχών από τους καπετάνιους τους για να έχουν διευκολύνσεις. Πρόξενος της Γαλλίας στην Αθήνα στα 1667 ήταν ο M. Châtaignier που είχε αντικαταστήσει τον Jean Giraud. [Ο Ζιρό παρέμεινε στην πόλη κι έγινε πρόξενος της Αγγλίας. Είχε νυμφευθεί στα 1662 τη Σοφία Σκλήρη]

Τέλος από τη Χασιά, το κάστρο των Κουντούρων (μεσαιωνικό αρβανίτικο χωριό, βόρεια της Μάνδρας, δεν κατοικείται) και τα Μέγαρα κατευθύνθηκε προς την Πελοπόννησο.

Η πειρατεία ήταν σε έξαρση στην ακτή από την Ελευσίνα προς τα Μέγαρα. «Περάσαμε... και ύστερα..τα παραλιακά, απόκρημνα, πετρώδη πευκόφυτα και επικίνδυνα μέρη, όπου κρύβονται χριστιανικές φρεγάτες και καρτέρια καταραμένων» (σελ. 70). [Πρώτη καταγραφή και δημοσίευση στο Blog από παλιές σημειώσεις μου, 21 Ιουλίου 2013]

Η Πρόεδρος του Ελληνικού τμήματος του ICOM, Τέτη Χατζηνικολάου μιλάει στο ελς

Κείμενο: Μαριάννα Μαυρουδλή

«Η δύσκολη παγκόσμια συγκυρία μάς ωθεί σε αναστοχασμό για το μέλλον των Μουσείων. Πώς θα είναι η επόμενη μέρα και με ποιους στόχους και όρους θα γίνει η επανεκκίνηση; Πώς θα μπορέσουν τα Μουσεία να ξεπεράσουν την πολύπλευρη κρίση και να προσελκύσουν και πάλι το κοινό;», μας αναφέρει η Επίτιμη Διευθύντρια του Υπουργείου Πολιτισμού και Πρόεδρος του Ελληνικού τμήματος του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM), κυρία **Τέτη Χατζηνικολάου**.

Η σημερινή μέρα και το πολυπόθητο άνοιγμα των μουσείων στη χώρα μας σηματοδοτεί την έναρξη μιας νέας εποχής, καθότι το έτος 2020 και το 2021 έως σήμερα τα μουσεία επλήγησαν βαθιά και η υγειονομική κρίση έφερε μεγάλες αλλαγές, κάποιες προς το χειρότερο αλλά και κάποιες προς το καλύτερο. Το μόνο σίγουρο είναι ότι ο απόηχος του κορωνοϊού ανάγκασε τους ανθρώπους των μουσείων να βρεθούν μπροστά σε νέες προκλήσεις και αλλαγές. Με το κλείσιμο των μουσείων διακόπηκαν οι δραστηριότητες, προκλήθηκαν πολύ μεγάλες απώλειες εσόδων και όλα τα μουσεία του πλανήτη εξαναγκάστηκαν, προκειμένου να μπορέσουν να παράγουν έργο, να ψηφιοποιήσουν τις συλλογές τους και να στρέψουν το βλέμμα σε ψηφιακές δράσεις για να μπορέσουν να επιβιώσουν. Είναι ολοφάνερο λοιπόν πως γεννιέται μια καινούργια εποχή για τα μουσεία και γενικότερα για τον πολιτισμό και αυτό είναι το «μέλλον», το οποίο θα συζητηθεί στη φετινή Διεθνή Ημέρα Μουσείων.

«**Το μέλλον των μουσείων. Αναστοχασμός και επανεκκίνηση**», είναι το θέμα που επέλεξε φέτος το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM) για τον εορτασμό της Διεθνούς Ημέρας Μουσείων, η οποία θα πραγματοποιηθεί όπως και κάθε χρόνο στις 18 Μαΐου. Μελετά ένα καίριο ζήτημα, αυτό του μέλλοντος των μουσείων και είναι κάτι που μας αφορά όλους, καθώς τα μουσεία είναι οι βασικότεροι φορείς μνήμης, πολιτιστικής ανταλλαγής και κληρονομιάς. Μιλήσαμε με την κ. Τέτη Χατζηνικολάου, για το έργο του Ελληνικού τμήματος του ICOM και για τη Διεθνή Ημέρα Μουσείων 2021.

Το Ελληνικό Τμήμα του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM) ιδρύθηκε το 1983 και τα 38 αυτά χρόνια έχει να επιδείξει σπουδαία δράση για την προώθηση και υποστήριξη του έργου των ελληνικών μουσείων. Ποια είναι η γενικότερη προσφορά του;

Το έργο του είναι πολύπλευρο και περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων. Διεθνή συνέδρια, επιστημονικές συναντήσεις, σεμινάρια επιμόρφωσης, διαλέξεις και πολλές άλλες εκδηλώσεις άνοιξαν νέους ορίζοντες και δημιούργησαν μια αξιοσημείωτη δυναμική στον χώρο των ελληνικών μουσείων. Οι εκδόσεις του Ελληνικού τμήματος του ICOM, οι μεταφράσεις βασικών εγχειριδίων, τα πρακτικά των συνεδρίων και πολλά άλλα έντυπα εμπλού-

τισαν την ελληνική μουσειολογική βιβλιογραφία. Καλύφθηκε έτσι το κενό που υπήρχε τότε από την έλλειψη μουσειακών σπουδών στη χώρα μας.

Παράλληλα η καθιέρωση το 1984 του εορτασμού της Διεθνούς Ημέρας Μουσείων (18 Μαΐου) κινητοποίησε τα μουσεία όλων των κατηγοριών, τα οποία έκτοτε, με πλήθος εκδηλώσεων κάθε χρόνο, αναδεικνύουν τον κοινωνικό τους ρόλο. Σήμερα, με τη χρονική απόσταση που μας χωρίζει από το 1983, μπορούμε να πούμε ότι γύρω από το Ελληνικό Τμήμα του ICOM συσπειρώθηκε μια δραστήρια κοινότητα ανθρώπων που εργάστηκε συλλογικά, με όραμα και με μεγάλη διάθεση προσφοράς.

Θα θέλατε να μας μιλήσετε ειδικότερα για τις δράσεις και τη λειτουργία του;

«Η αξιοσημείωτη κινητοποίηση των μουσείων απέδειξε ότι είναι ζωντανοί οργανισμοί που ανταποκρίνονται στην κοινωνική συγκυρία και στις ανάγκες του σύγχρονου ανθρώπου»

Το Ελληνικό Τμήμα του ICOM ιδρύθηκε το 1983 και στεγάζεται σε ένα διατηρητέο κτήριο, στην οδό Αγ. Ασωμάτων 15 στο Θησείο, που του έχει παραχωρηθεί από το Υπουργείο Πολιτισμού. Σήμερα αριθμεί 500 περίπου μέλη, άτομα και φορείς – μουσεία. Διοικείται από πενταμελές Διοικητικό Συμβούλιο με διετή θητεία. Πρώτιστο μέλημα του Ελληνικού τμήματος ήταν η μεταφορά και στη χώρα μας της διεθνούς εμπειρίας, η ανάπτυξη των διαφόρων τομέων της μουσειολογίας και η συγκέντρωση γύρω από ένα τραπέζι διαλόγου των μουσείων όλων των κατηγοριών με σκοπό την ανταλλαγή προβληματισμών και απόψεων. Η οργάνωση σεμιναρίων, επιστημονικών συναντήσεων και διεθνών συνεδρίων, η μετάφραση και έκδοση στα ελληνικά βασικών εγχειριδίων, η οργάνωση στο κτήριο της οδού Αγ. Ασωμάτων εξειδικευμένης βιβλιοθήκης και Κέντρου Τεκμηρίωσης συνέβαλαν στην επίτευξη αυτού του στόχου. Το ICOM συνεργάζεται με Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα της Ελλάδας και του εξωτερικού, με τα Υπουργεία Πολιτισμού και Παιδείας, καθώς και με άλλους φορείς. Στο πλαίσιο του Ελληνικού τμήματος λειτουργούν ομάδες εργασίας με αντικείμενο αντίστοιχο με εκείνο των Διεθνών Επιτροπών του ICOM, οι οποίες επεξεργάζονται ειδικά θέματα και οργανώνουν ενημερωτικές συναντήσεις, διαλέξεις και άλλες εκδηλώσεις. Ειδικό βάρος δόθηκε στους τομείς της Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης και της Μουσειοπαιδαγωγικής.

Από το 1988 μέχρι το 2002 το Σεμινάριο "Μουσείο – Σχολείο" που

σχεδιάστηκε σε συνεργασία με τα Υπουργεία Παιδείας και Πολιτισμού και πραγματοποιήθηκε σε πολλούς νομούς της χώρας, έδωσε σημαντική ώθηση στον τομέα της μουσειακής αγωγής. Κατά το διάστημα 1995-1997 εφαρμόστηκε επίσης το ευρωπαϊκό πιλοτικό πρόγραμμα "Το Σχολείο υιοθετεί ένα Μνημείο", στο οποίο έλαβαν μέρος δέκα σχολεία της Αθήνας. Αξιοσημείωτη είναι η συμβολή του ICOM στον σχεδιασμό και την υλοποίηση του προγράμματος «ΜΕΛΙΝΑ- Εκπαίδευση και Πολιτισμός». Καρπός της συνεργασίας του ICOM με το Υπουργείο Πολιτισμού στον τομέα της οργάνωσης αρχαιολογικών εκθέσεων είναι η έκδοση αξιολογικών καταλόγων που αποτελούν σημαντικά επιστημονικά βοηθήματα.

Το Ελληνικό Τμήμα του ICOM εκδίδει επίσης από το 1986 "Ενημερωτικό Δελτίο", το οποίο από το 2004 και εξής μετεξελιχθηκε σε ετήσιο μουσειολογικό περιοδικό και περιλαμβάνει σύντομα άρθρα, ειδήσεις για μουσεία και εκθέσεις, βιβλιοπαρουσιάσεις και άλλα. Στο πλαίσιο της συνεργασίας του με τις Διεθνείς Επιτροπές του ICOM, το Ελληνικό Τμήμα οργάνωσε επιστημονικές συναντήσεις με θέμα τη Μουσειολογία, τη Συντήρηση αρχαιοτήτων και έργων τέχνης, την Αρχιτεκτονική των Μουσείων, τη Μουσειοπαιδαγωγική, τη Μουσειακή Τεκμηρίωση, τα Μουσεία Αρχαιολογίας και Ιστορίας, τα Περιφερειακά Μουσεία, τα Λογοτεχνικά Μουσεία, την Ασφάλεια των Μουσείων, τα Εθνογραφικά Μουσεία, τα Οπτικοακουστικά Μέσα και τις Νέες Τεχνολογίες, τα Μουσεία Καλών Τεχνών, τα Νομισματικά Μουσεία κ. ά. Τα πρακτικά των παραπάνω συναντήσεων αποτελούν χρήσιμο βοήθημα τόσο για τους εργαζόμενους στα μουσεία όσο για και τους φοιτητές.

Μπορείτε να αναφερθείτε ειδικότερα στον εορτασμό της Διεθνούς Ημέρας Μουσείων;

Ο εορτασμός της Διεθνούς Ημέρας Μουσείων καθιερώθηκε το 1977 με το μήνυμα «Τα μουσεία να γίνουν φορείς πολιτιστικών ανταλλαγών για την ενίσχυση της μόρφωσης, για την προώθηση της αμοιβαίας κατανόησης, για την ειρήνη και τη συνεργασία ανάμεσα στους λαούς». Από το 1992 και εξής το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM) επιλέγει ένα κοινό θέμα, γύρω από το οποίο περιστρέφονται οι εκδηλώσεις των μουσείων σε παγκόσμιο επίπεδο. Το Ελληνικό Τμήμα, ανάλογα με το θέμα του εορτασμού, επιλέγει κάθε χρόνο ως τιμώμενο ένα μουσείο, το οποίο αποτελεί το επίκεντρο του εορτασμού. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η καθιέρωση της Διεθνούς Ημέρας Μουσείων σηματοδότησε το άνοιγμα των μουσείων στην κοινωνία.

Το έτος 2020 θα το θυμόμαστε για πάντα. Πώς γιορτάστηκε η Διεθνής Ημέρα Μουσείων στη χώρα μας;

Η Διεθνής Ημέρα Μουσείων του 2020 είχε ως κεντρικό θέμα τα «Μουσεία για την Ισότητα: Ποικιλομορφία και Κοινωνική Συνοχή». Με την επιλογή του θέματος αυτού το ICOM θέλησε να επισημάνει ότι η κοινωνική αξία των μουσείων συνδέεται άμεσα με τη δημιουργία βιωματικών εμπειριών που έχουν ιδιαίτερη σημασία για όλους ανεξαιρέτως τους επισκέπτες. Τα μουσεία, ως οργανισμοί με κύρος και φορείς κοινωνικών αλλαγών και ανάπτυξης, αποδεικνύουν στις μέρες μας πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος τους, καθώς αποτελούν σημείο σύνδεσης των διαφόρων κοινοτήτων συμβάλλοντας στην κοινωνική συνοχή. Μέσα από τις συλλογές τους, τις εκθέσεις, τις ποικίλες εκπαιδευτικές και τις πολιτιστικές δραστηριότητες που οργανώνουν, αλλά και τις καινοτόμες πρωτοβουλίες που αναλαμβάνουν, προβάλλουν την κοινωνική και πολιτιστική ποικιλομορφία και δημιουργούν εργαλεία υποστήριξης για την αντιμετώπιση προκαταλήψεων και την επίλυση κοινωνικών προβλημάτων.

Λόγω της δυσμενούς υγειονομικής συγκυρίας, η Διεθνής Ημέρα Μουσείων 2020 εορτάστηκε «ψηφιακά», καθώς τα μουσεία ήταν κλειστά. Το Ελληνικό Τμήμα του ICOM αποτέλεσε τον κόμβο προβολής των πρωτοβουλιών εξήντα και πλέον ελληνικών μουσείων, αναδεικνύοντας, μέσω της ιστοσελίδας του και των άλλων κοινω-

κών δικτύων, τις ψηφιακές δράσεις που πραγματοποιήθηκαν καθ' όλο τον μήνα Μάιο.

Η Διεθνής Ημέρα Μουσείων 2021, έχει θέμα: «Το Μέλλον των Μουσείων, Αναστοχασμός και Επανεκκίνηση». Θα θέλατε να μας μιλήσετε για τη φετινή Διεθνή Ημέρα Μουσείων;

Είναι γεγονός ότι η παρατεταμένη κρίση του Covid-19 έπληξε με πρωτοφανή και βίαιο τρόπο ολόκληρο τον πλανήτη, επηρεάζοντας κάθε πτυχή της ζωής και θέτοντας υπό αμφισβήτηση τη δομή των κοινωνιών μας. Έρευνες απέδειξαν ότι τα μουσεία επηρεάστηκαν βαθύτατα από τις συνέπειες της πανδημίας με σοβαρό αντίκτυπο στην απρόσκοπτη λειτουργία τους και την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων τους.

Από την άλλη πλευρά η κρίση οδήγησε στην επίσπευση σημαντικών αλλαγών που είχαν ήδη δρομολογηθεί, οι οποίες αφορούν ιδιαίτερα την ψηφιοποίηση των μουσειακών συλλογών και την αναζήτηση νέων μεθόδων για την προσέλκυση του ευρύτερου κοινού. Η δύσκολη παγκόσμια συγκυρία μάς ωθεί σε αναστοχασμό για το μέλλον των Μουσείων. Πώς θα είναι η επόμενη μέρα και με ποιους στόχους και όρους θα γίνει η επανεκκίνηση; Πώς θα μπορέσουν τα Μουσεία να ξεπεράσουν την πολύπλευρη κρίση και να προσελκύσουν και πάλι το κοινό; Τα ερωτήματα αυτά καλούμαστε φέτος να διερευνήσουμε. Για δεύτερη συνεχή φορά στην ιστορία του θεσμού τα περισσότερα μουσεία στον κόσμο θα «γιορτάσουν» και φέτος χωρίς την παρουσία του κοινού. Έτσι και στη χώρα μας περισσότερες από 100 δράσεις μουσείων και φορέων θα αναρτηθούν στην ιστοσελίδα του Ελληνικού Τμήματος και παράλληλα θα γνωστοποιηθούν και στο κεντρικό ICOM, το οποίο θα τις αναρτήσει σε παγκόσμιο διαδραστικό χάρτη.

Τιμώμενο μουσείο για φέτος θα είναι το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, μεταξύ άλλων και λόγω της επετείου των 200 χρόνων από την Επανάσταση του 1821. Η ψηφιακή ξενάγηση στην έκθεση που έχει ετοιμαστεί θα προβάλλεται στην ιστοσελίδα μας από τις 18 Μαΐου και εξής. Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι και φέτος η αξιοσημείωτη κινητοποίηση των μουσείων απέδειξε ότι είναι ζωντανοί οργανισμοί που ανταποκρίνονται στην κοινωνική συγκυρία και στις ανάγκες του σύγχρονου ανθρώπου.

Εκδηλώσεις, στο πλαίσιο των Ευρωπαϊκών Ημερών Πολιτιστικής Κληρονομιάς 2021 στο Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά

ΕΝ ΤΕΛΕΙ... το τελευταίο Σαββατοκύριακο του Σεπτεμβρίου κάθε χρόνο, καθιερώθηκε μνημεία, μουσεία, αρχαιολογικοί χώροι να ανοίγουν τις πύλες τους στο κοινό, διοργανώνοντας παράλληλα ποικίλες εκδηλώσεις και επικοινωνιακές δράσεις. Οι δράσεις αυτές πραγματοποιούνται στο πλαίσιο των Ευρωπαϊκών Ημερών Πολιτιστικής Κληρονομιάς 2021, που αποτελεί μια μεγάλη γιορτή αφιερωμένη στα μνημεία και στο πολιτισμό.

Το κεντρικό θέμα του φετινού ήταν «**Κληρονομιά ανοιχτή σε όλους**».

Στο πλαίσιο αυτό η Εφορεία Αρχαιοτήτων Πειραιώς

και Νήσων διοργάνωσε εκδηλώσεις στο Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά που απευθύνονταν σε μαθητικό και ευρύ κοινό.

Παρασκευή 24/9/21, «**Παίζοντας στο Μουσείο**» Εκπαιδευτικό πρόγραμμα με θέμα το παιχνίδι, ένα διαχρονικό στοιχείο της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα απευθύνεται σε σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Σάββατο 25/9/21 «**Ο Πειραιάς των ξένων και των μετοίκων. Μια ματιά στην πολυπολιτισμική κοινωνία του αρχαίου Πειραιά**»

Θεματική περιήγηση για ενήλικο κοινό. Μέσα από τις επιτύμβιες στήλες των μετοίκων που έζησαν κατά την αρχαιότητα στον Πειραιά και στους όμορους δήμους, θα παρουσιαστεί το θέμα της ενσωμάτωσης των μετοίκων στην αθηναϊκή κοινωνία και η συμβολή τους στην οικονομική άνθηση της πόλης - κράτους. Επίσης πραγματοποιήθηκαν τρεις ημίωρες θεματικές περιηγήσεις, με περιορισμένο αριθμό επισκεπτών και με την τήρηση όλων των μέτρων προστασίας της δημόσιας υγείας από τον covid - 19.

Η είσοδος στο Μουσείο το Σάββατο και την Κυριακή 25 και 26/9 ήταν ελεύθερη για το κοινό.

Ο Πειραιάς μέσα από το βλέμμα 105 ταλαντούχων φωτογράφων Έκθεση φωτογραφίας #My_Piraeus στη Δημοτική Πινακοθήκη

ΕΝ ΤΕΛΕΙ... ο Δήμος Πειραιά και το Destination Piraeus σε συνεργασία με την ομάδα Greek Instagramers Events διοργάνωσαν από τις 17-26 Σεπτεμβρίου στη Δημοτική Πινα-

κοθήκη μια ενδιαφέρουσα έκθεση φωτογραφίας με τον τίτλο: «**#My_Piraeus**». Στην ουσία επρόκειτο για μια φωτογραφική περιπλάνηση στην πόλη του Πειραιά, μέσα από το βλέμμα 105 ταλαντούχων φωτογράφων.

Τα έργα της έκθεσης διακρίθηκαν στον ομώνυμο, ανοιχτό διαγωνισμό φωτογραφίας, που ανακοινώθηκε στα κοινωνικά δίκτυα Instagram & Facebook, την Άνοιξη του 2021. Στον διαγωνισμό ανταποκρίθηκαν φωτογράφοι επαγγελματίες και ερασιτέχνες από όλη την Ελλάδα,

αποστέλλοντας περισσότερες από 1400 φωτογραφίες.

Οι πολλαπλές φωτογραφικές τους προσεγγίσεις, άλλοτε περιγραφικές, άλλοτε αφηγηματικές, επιχείρησαν να ξεδιπλώσουν κάθε πτυχή του Πειραιά και να αποκαλύψουν τις όμορφες εικόνες, τα αξιοθέατα, τις στιγμές καθημερινότητας, τον μοναδικό χαρακτήρα της πόλης-λιμάνι, τη συναρπαστική και πανάρχαια ιστορία του.